

Tusculum

2025
SOLIN-18

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonći Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Dražan Maršić
Ivana Odža
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Izrada UDK-a

Iva Kaić

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Izdavanje časopisa novčano podupire Grad Solin.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

18

Solin, 2025.

Sadržaj

7-61	Ivan Šuta – Dijana Žaja	Kasnorepublikanske amfore iz Sikula (Resnik)
63-100	Luka Donadini	Salonitanski krajolik i božanstva
101-117	Dražen Maršić – Marko Matijević	Pristupna razmatranja o fragmentima građevine kružnoga tlorisa iz istočne Salone
119-137	Sanja Ivčević	Rimska vojnička oprema s područja Salone iz jedne privatne arheološke zbirke
139-151	Dino Demicheli – Ivica Pleština	Epigrafski spomenici s položaja Bugarevo u Solinu
153-186	Arsen Duplančić – Zoraida Demori Staničić	Tri liturgijska predmeta don Frane Bulića
187-199	Sanja Acalija	Uspomene na vezenim krpama – zalag kulturnoj baštini
201-215	Marko Matijević	Solinske razglednice po slikarskim djelima
217-228	Tonći Ćićerić	Prilozi za biografiju Katice Šperac-Auf
229-234	Ivana Odža	Transgeneracijsko pamćenje o hrvatskim kraljevima u suvremenim adaptacijama povijesnih predaja za djecu
235-236		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Tri liturgijska predmeta don Frane Bulića

Arsen Duplančić
Trondheimska 29
HR, 2100 Split
arsenduplancic@gmail.com

Zoraida Demori Staničić
Ivana Gorana Kovačića 2
HR, 21320 Baška Voda
zdemoristanicic@gmail.com

U članku se obrađuju tri liturgijska predmeta vezana uz don Franu Bulića. Prvi je pokaznica koju je on 1900. darovao crkvi Gospe d Otoka u Solinu, drugi je kalež koji je kupio od splitskoga zlatara Josipa Botte, a treći kadionica koju je kupio od župne crkve u Dugopolju. Kalež i kadionicu Bulić je nabavio za svoju kućnu kapelu, na koju je imao pravo kao apostolski protonotar, i koju je uredio 1909. u svome stanu, a kasnije je preselio u novu zgradu Arheološkoga muzeja u Splitu.¹

Ključne riječi: zlatarstvo, liturgijski predmeti, kućna kapela, Miho Markovina, Josef (Giuseppe) Obletter, Josip Botta, Josip Mančun, don Frane Bulić, Dugopolje, Solin, Split

UDK: 264-93:929Bulić

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 17. kolovoza 2025.

Don Frane Bulić ostavio je izuzetno dubok trag u hrvatskoj arheologiji, povijesti, zaštiti spomenika i kulturi. Njegovo znanje, svestranost, upornost i marljivost doveli su ga u žarišta raznih zbivanja u kojima je pokazao svoju jedinstvenu osobnost zbog koje su ga mnogi voljeli, a oni koji nisu ipak su ga morali uvažavati i nisu ga mogli mimoići. To je lijepo ocrtao Mladen Nikolanci, jedan od Bulićevih nasljednika na mjestu ravnatelja Arheološkoga muzeja u Splitu: *Bulić nije bio kabinetni radnik. Bio je strastveni sudionik vremena u kojem je živio, narav koja je tražila borbu i beskompromisna rješenja nametnutih problema.*²

Život i djelo don Frane privukli su brojne istraživače, što je rezultiralo nizom članaka, studija i knjiga te izložbom i znanstvenim skupom priređenima 1984. u povodu 50. obljetnice njegove smrti.³ Međutim, jedno područje Bulićeva života i rada nisu posebno obrađeni, a to je njegov svećenički rad. Don Frane Bulić je u prvome redu bio svećenik koji je revno i časno obavljao svoj poziv premda su njegova znanstvena istraživanja ponekad bila suprotna nekim ustaljenim vjerovanjima i predajama, osobito ona vezana uz pitanje sv. Dujma. Bulićeva se duhovnost na poseban način

očituje u njegovoj oporuci u kojoj na početku kaže: *Umirem u krilu rimske katoličke crkve, koje sam nedostojan sin i svećenik, po onoj izreci sv. Jeronima: »si quis Cathedrae Petri iungitur meus est«. Njoj sam u cijelom mom životu bio privržen iz dubokog uvjerenja. A ovo uvjerenje nisu mogli pomutiti kojekakvi moji odnošaji sa Splitskom Crkvom, t. j. sa njezinim nekim organima, a to poglavito u pitanju Salonitanskih Mučenika. U vezi sa svojim sprovodom naglašava važnost molitve i zagovor svetaca: *Želim da moje tijelo bude blagoslovljeno u Stolnoj Splitskoj Crkvi, za koju sam kao spomenik dosta i rado u više od 50 godina moje konservatorske službe radio. Ali sprovod t. j. Misa, uz ostale molitve, želim da bude, po mogućnosti, održan u atriju bazilike Mučenika u Manastirinama, pred samim mojim sarkofagom, koji ima da primi na vječni pokoj moje tijelo. To vruće želim, jer molitve vjernika na ovom svetom tlu, na ovom polju moga dugogodišnjega rada, nadam se, da će pred licem božjim biti prijatnije posredovanjem svetih salonitanskih Mučenika, kako sam već davno rekao »ut anima mea Boni Pastoris humeris reportata, Sanctorum consortio frui mereatur«.* To na određeni način sažimlje na kraju oporuke: *Moju dušu preporučujem milosrdju**

1 Autor prvoga, povijesnoga dijela je Arsen Duplančić, a drugoga, povijesno-umjetničkoga Zoraida Demori Staničić.

2 M. Nikolanci 1964, str. 4.

3 Don Frane Bulić 1984. Skup je održan pod naslovom *Bulić – 50 godina nakon smrti (Disputationes Salonitanae III.)*, a njegovi radovi tiskani su u Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku 79, Split 1986.

*Božjem, Djevici Mariji i sv. Frani Ašiškomu posredovanjem svetih salonitanskih Mučenika.*⁴

Bulićevu vjeru, koja je utjecala na njegov karakter i odnos s ljudima, istaknuo je u svom govoru na Bulićevu sprovodu zagrebački nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac: *Don Frane je bio karakter per eminentiam. Načela naima prema kojima je on u svom životu stalno djelovao, bila su načela vječno lijepa, vječno dobra, jer su se bazirala na vjeri katoličkoj, na vjeri u prekogrobnu pravdu, u prekogrobni život. I odatle upravo ona neslomiva čvrstoća u njegovu životu. Nije on bio trska, koju vjetar ljulja, nego granitna pećina, koju nisu mogle slomiti prijetnje ni grožnje, niti rastvoriti laskanja, obećanja ili poruge.*⁵

O Buliću kao svećeniku i njegovu odnosu prema svećenicima autor nekrologa u *Listu biskupije splitsko-makarske* napisao je: *Nekoliko je govornika biranim riječima ocrtao Don Franu kao svećenika. On najstariji, koji je imao najveće pravo da počiva, bio je primjerom i uzorom u radu svima mladima. Najugodnije mu je društvo bilo među braćom svećenicima. Najrevnije, po svakom vremenu, sve do svoje smrti pohađao je svećeničke sastanke i zborove svećeničke Marijine kongregacije. Svakom prigodom stavljao je na srce kleru rad i slogu. Gotovo posljednje riječi su mu bile preporuka mladim svećenicima za arheološki studij. – Najveselijiji je bio Don Frane kad je štogod mogao pohvaliti u svećeničkim redovima, a najžalosniji kad bi čuo da svećenik, osobito u javnom životu, ne postupa prema svećeničkom karakteru ili da je kler nesložan. – Redovito je prisustvovao semestralnim ispitima u mjesnom Bogoslovnom zavodu i nadzirao napredak u Biskupskoj gimnaziji.*⁶

Uvid u Bulićevo proživljavanje vjere, koja ga je držala i davala mu snagu do zadnjega daha, na osobit način pružaju njegovi članci u kojima opisuje putovanje u Svetu Zemlju godine 1893. On je 15. ožujka te godine iz Splita krenuo na

znanstveno putovanje u Grčku (sl. 1),⁷ Carigrad, Malu Aziju, Bliski istok i Kairo,⁸ a koje je trajalo gotovo tri mjeseca. Putovanje je uključivalo i Svetu Zemlju u kojoj se don Franin vjernički žar razbuktao, a pretočio se u četiri članka objavljena u splitskome *Pučkom listu*.⁹ Bulić je u Jeruzalem stigao 1. lipnja 1893., upravo na Tijelovo (Božji dan) i već po izlasku iz željeznice *na pogled zidova svetoga grada, padoh na kolina, te poljubih zemlju, koja je prva ugledala Spasitelja svita.*¹⁰ Pri posjetu Betlehemu Bulić ushićeno kaže: *Betlem! Slatko li je to ime srcu svakog kršćanina! U tom imenu izvor svega kršćanstva, izraz velebnih Božjih namira milosrdja prema ljudskom rodu! To je ime početak i svršetak našega odkupljenja! Potom se prisjeća sretnih godina svoga djetinjstava i obiteljskoga okupljanja na Badnju večer.*¹¹

Osobito ga je dojmila Kalvarija koja je ujedno bila cilj njegova putovanja i zato pripovijeda: *Hotio naime, po lipom običaju hodočasnika da dodjem do Kalvarija, cilja moja putovanja, onim istim putem, kojim je naš Spasitelj iz Getsemanskog vrta uzašao na Golgotu, da prikaže Bogu Otcu sebe kao žrtvu na križu za rod ljudski. Pobožni štioče, slidi me duhom kroz ove svete dane*¹² *na momemu putovanju, da se i ti nauživaš nebeskih slasti u razmišljanju ovih žalosnih otajstava naše svete vire.*¹³ [...] *te uza tisne stube popeh na Kalvarij. – Križu sveti, uzdahnuh na pogled mista, gdje stajaše propet Spasitelj svita... I klečeći vrućim glasom izrekoh onu pisanu koju će na veliki četvrtak ispivati milijuni naroda:*

»Zdravo o Križu ufanje naše

U ovom vrjmenu muke...«¹⁴

*I poljubih tu studeni kamen, koji grije srca milijuna ljudi!*¹⁵

Don Frane je htio maksimalno iskoristiti boravak u Svetoj Zemlji pa se na tri dana uputio u Jerihon i Jordansku dolinu te do Mrtvog mora¹⁶ gdje: *nemogoh odoliti želji da se u ovom ne okupam, da vidim jeli to tako kako se opisuje. A i je. [...] Oprah ti se i u Jordanu, baš na mistu gdi*

4 Konzervatorski odjel u Splitu, arhiv don F. Bulića, fasc. 4, pod slovom d, Oporuka don Frane. Dva prijepisa strojopisom. Najveći dio oporuke, uključivo i ovdje navedene odlomke, objavio je B. Poparić 1934b.

5 Iz govora 1934, str. 558.

6 Msgr. don Frane Bulić 1934, str. 80.

7 U Bulićevoj ostavštini čuva se omotnica s fotografijama s toga putovanja na kojoj je on zapisao: *Fotografije s putovanja po Grčkoj god. 1893 pod vodstvom prof Dörpfelda, koji dne 4/VII 1930 bio u Splitu.* Konzervatorski odjel u Splitu: MKM RH, KOS, Ostavština don Frane Bulića, kutija br. 6, Fotografije. Ovdje donosimo onu snimljenu na brodu na kojoj don Frane ima fes na glavi!

8 M. Bonačić Mandinić 1984, str. 84-86 sa slikama iz dnevnika putovanja koji se čuva u AMS, poz. Putovanja, notes *Graecum iter. 1893.*

9 F. Bulić 1893a; 1893b; 1894a; 1894b.

10 F. Bulić 1893a, str. 14.

11 F. Bulić 1893b, str. 187.

12 Bulić misli na uskršne dane te 1894. godine. Cvjetnica je bila 18. ožujka, a Uskrs 25. ožujka.

13 F. Bulić 1894b, str. 41.

14 To je dio himana *Barjaci kreću Kraljevi (Vexilla regis prodeunt)* koji se pjeva na II. večernjoj u ponedjeljak u Velikome tjednu.

15 F. Bulić 1894b, str. 43.

16 F. Bulić 1894a, str. 186. Vodiču do tamo, nekom Nizozemcu, platio je četiri zlatna napoleondora, a u Jordansku dolinu stigli su 28. svibnja.

Slika 1
Bulić sa suputnicima na brodu tijekom putovanja po Grčkoj godine 1893.

sv. Ivan Krstitelj krstio Gospodina.¹⁷ Bulić je na svakom koraku bio ushićen vidjevši mjesta koja su bila izvor njegove vjere. Boravak u Jeruzalemu uključivao je posjet crkvi Svetoga groba i evo što piše o tome: *Moj boravak u Sv. Gradu zaključio sam danas najmilijom uspomenom: svetom Misom na Grobu Gospodinovu. Došao me za to red danas na 7 jutrom. Kad pomišljam da mnoge svećenike od toliko stotina hodočasnika iz raznih krajeva Europe, osobito Francuzke, prisutnih na sastanku Eukarističnomu,¹⁸ nije došao red, da reku Misu na Sv. Grobu, zahvaljujem Bogu da me je ova ridka srića dopala!¹⁹ [...] Pun torbak nakupovao sam krunica,*

kržića, uspomena iz ovih svetih zemalja, stavio sam izpod oltara priko mise da budu blagoslovljene.²⁰

Zanimljivo je pročitati kako je obilazak gradova i mjesta Svete Zemlje utjecao na Bulićevo bolje razumijevanje razvoja kršćanstva: *Tko mi se, moj dragi prijatelju, izpunila davna želja da vidim ova sva sveta mista! Nazad godina po više puta obišao sam Rim, gdi se vidi podignuto razvijeno kršćanstvo od 18 vikova, ali ne poznavajući kolivku gdi se ovo porodilo, slika ne bijaše mi podpuna. Ovim mojim putovanjem po Svetoj Zemlji čini mi se da sam popunio tu sliku, duša mi je zadovoljna, srce veselo!²¹*

17 F. Bulić 1893a, str. 109.

18 U Jeruzalemu je od 14. do 21. svibnja 1893. održan 8. Međunarodni euharistijski kongres koji je bio prvi održan izvan Europe. Vidi internetsku stranicu Gerusalemme 1893; pristupljeno 2. 8. 2025.

19 F. Bulić 1893a, str. 110.

20 Isto.

21 Isto.

Svoje dojmove, uspomene i oduševljenje don Frane nije htio zadržati za sebe već ih prenijeti i drugima. Zato je zazvao Boga da mu dade dobro zdravlje da ih po povratku bude *mogao izliti zgodnije ustmeno*.²² Bulić je u ovim člancima apologet koji obilaskom mjesta vezanih uz Krista, a opisanih u Bibliji, stalno ističe neizmjernu Božju milost i Kristovu žrtvu na križu. On kratko prepričava što Sveto pismo kaže o događajima na pojedinom mjestu i tako naglašava njihovu važnost za svakoga kršćanina. Pisao je jednostavno i iskreno, neopterećen suhoparnim znanstvenim pristupom, stilom i jezikom bliskim narodu sukladno čitateljstvu kojemu je *Pučki list* prvenstveno bio namijenjen. Osim toga, spomenutim člancima Bulić se okušao u književnoj vrsti po kojoj je malo poznat, a to su putopisi.²³ Iz Svete Zemlje vratio se u Europu preko Sueskoga kanala, Kaira i Aleksandrije.²⁴

Don Frane je bio član raznih crkvenih vijeća, udruga, borio se za očuvanje glagoljice u bogoslužju, sudjelovao na crkvenim konferencijama i kongresima, sudjelovao u hodočašćima ili radio na njihovoj pripremi itd. Mnogo je toga što treba istražiti da bi se, uz navedeno, dobio pravi uvid u Bulićev život kao svećenika. Na tome je tragu, a i kao poticaj za podrobnija istraživanja,²⁵ ovaj tekst koji se odnosi na don Franinu kućnu kapelu i tri liturgijska predmeta vezana uz njega. U nastavku ćemo se najprije, na temelju sada dostupnih podataka, na spomenute predmete osvrnuti kronološkim redom njihove nabave, a zatim će biti dana njihova povijesno-umjetnička analiza.

Enciklika pape Lava XIII. od 20. lipnja 1894. potakla je određene krugove u Italiji da se kraj 19. i početak 20.

stoljeća obilježe izrazima zahvalnosti Isusu Kristu Otkupitelju. To je godine 1896. rezultiralo osnivanjem Međunarodnoga odbora za svečani poklon Isusu Kristu Otkupitelju na svršetku 19. i početku 20. stoljeća. I Splitsko-makarska biskupija na čelu s biskupom Filipom Franjom Nakićem pridružila se prijedlogu Međunarodnoga odbora da se na sve katedrale i župne crkve postavi spomen-križ s natpisom: ANNO 1900 / JESUS CHRISTUS DEUS HOMO / VIVIT REGNAT IMPERAT.²⁶ S tim u vezi doneseni su odgovarajući zaključci i upute o sadržaju natpisa na spomen-križevima koji su mogli biti pisani latinicom i/ili glagoljicom.²⁷

Solin se istakao obilježavanjem smjene stoljeća u tome što nije podigao spomen-križ ili ploču s natpisom već je naručio i postavio spomenik Isusu Kristu Otkupitelju. Kip je izradio splitski kipar i klesar Miho Markovina čiji je potpis ispod kipa. Na visokome je postolju natpis koji je sastavio don Frane Bulić, ujedno jedan od pokretača podizanja spomenika, a u njemu je istaknuto da spomenik Kristu 1900. podiže *puk solinski*.²⁸ Spomenik je bio postavljen na solinskoj Širini odakle je nekoliko puta premještan.²⁹ Opisujući poznati solinski sajam na Malu Gospu, 1905. Frane Madirazza izrazito se negativno osvrnuo na kip. Smatrao ga je djelom nevješta kipara, nezgrapno i groteskno modeliranim.³⁰ I don Frane Bulić nije bio osobito zadovoljan kipom pa je 1926. napisao: *I ako nije kip remek djelo ne smeta*.³¹ Duško Kečkemet je pak 1951. za kip je kazao da predstavlja *umjetnički osrednju, ali tehnički solidnu radnju*, a slično je napisao i 2004. godine.³²

O Markovini znamo veoma malo. Kiparstvo je učio u Veneciji odakle se devedesetih godina 19. stoljeća vratio

22 Isto. Kao da u ovome čujemo odjek Isusovih riječi učenicima (Mt 28, 19-20): *Zato idite i učinite sve narode učenicima mojim! Učite ih da vrše sve što sam vam zapovjedio*. Biblija 1996, str. 964.

23 Godine 1919. u časopisu *Hrvatska prosvjeta* Bulić je objavio putopis po Fruškoj gori. (F. Bulić 1919.) Možda bi zavrijedilo istražiti don Franin »putopisni opus«.

24 F. Bulić 1893a, str. 110. U notesu *Graecum iter. 1893.* (za sign. vidi. bilj. 7) na stražnjoj korici Bulić je zapisao samo datume i mjesta na povratku pa je tako 2. lipnja otputovao u Jaffu odakle je produžio u Port Said, 3. lipnja Ismailiju i Kairo u kojem se zadržao 4. i 5. lipnja, a 6. lipnja je iz Aleksandrije krenuo prema Trstu. Njegovo pripovijedanje dobro nadopunjuju sjećanja koja je iznio u članku u splitskim novinama *Novo doba*. Tu, međutim, pogrešno piše da je putovanje bilo 1894. godine. [F. Bulić] 1929.

25 U prigodi obilježavanja 50. obljetnice Bulićeve smrti Živan Bezić je napisao kratki članak na ovu temu. Bezić 1985.

26 S. Kovačić 2025, str. 438; F. F. Nakić 1898, str. 20. Poziv tiskan u Bologni na talijanskome i njegov hrvatski prijevod tiskan u Splitu bili su priloženi *Listu biskupije splitske i makarske III*, 1898.

27 S. Kovačić 2025, str. 436-441. U Splitu nema spomen-križeva, ali u katedrali i crkvi sv. Filipa Nerija postoje brončani diskovi s križem i prigodnim natpisom. (S. Kovačić 2025, str. 452-454.) Bilo je predviđeno postavljanje velikoga križa na najvišem vrhu Marjana, ali se to nije ostvarilo do sredine 1901. Blagoslov spomen-križa obavljen je 5. svibnja 1901., samo dva dana prije proslave blagdana sv. Dujma, zaštitnika grada. O proslavi 1901, str. 3; Blagoslov 1901.

28 M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 93.

29 M. Matijević 2011, str. 97-98. Spomenik su Talijani 1942. premjestili na Gospin otok gdje je ostao do 1995. kada je vraćen na Širinu, blizu mjesta na kojemu je izvorno stajao. Odatle je 2025. premješten stotinjak metara sjevernije na zelenu površinu u Ulici Stjepana Radića.

30 F. Madirazza 1905, str. 3: *La lapicida inesperto, modellò una figura goffa e grottesca, che in un punto così esposto alla vista di tutti, dovrebbe sostituirsi con altro migliore, per riguardo alla suprema maestà del soggetto che vuole rappresentare*. Ponovljeno, ali u skraćenu obliku (nedostaje dio o spomeniku) u F. Madirazza 1911, str. 367-369; S. Piplović 1996.

31 M. Matijević 2011, str. 97.

32 D. Kečkemet 1951; 2004, str. 116: *djelo je klesano solidno, ali se ne odlikuje znatnijom umjetničkom kvalitetom*. To je djelomično prerađen članak iz 1951. godine. Vidi također D. Kečkemet 2011, str. 178, ali bez vrednovanja kipa.

u Split i otvorio svoju radionicu.³³ Ona je najprije (1898.) bila u kući Pavlović u današnjoj Ulici kralja Tomislava, a uskoro ju je preselio u vlastitu kuću na Dobrome, u Ulicu isusovaca. Izrađivao je oltare, nadgrobnne spomenike te ukrase za crkve i druge građevine.³⁴ Od njegovih djela znamo samo još za poprsje pape Lava XIII. za koje je u tisku 1903. rečeno da je *tako vještački izradjen, da je svak udivljen ostao*. Zato uredništvo *Lista biskupije* Markovinu kao *vještog našeg domaćeg klesara* preporučuje župnicima i crkvinarstvima.³⁵ On je za sebe i svoju obitelj na groblju Sustipan podigao grobnicu sa secesijskim oblikovanom stelom s girlandama te željeznom ogradom također u stilu secesije.³⁶ Ta je grobnica, zasigurno s još nekim Markovininim djelom, stradala prigodom rušenja groblja 1959. – 1961. godine.³⁷

Ovaj ekskurs o Kristovu spomeniku bio nam je potreban radi jedne pokaznice koja se čuva u solinskoj crkvi Gospe od Otoka.³⁸ Na njezinu je podnožju natpis koji govori da ju je don Frane Bulić darovao crkvi na razmeđu vjekova: SVRŠETKOM · XIX · POČETKOM · XX v(ijeka). POLKONIO · SVOJOJ · CRKVI · GOSPE · OD · OTOKA · D(ON) · FRANE · BULIĆ. Taj je tekst sadržajno sličan onome na prednjoj strani postolja Kristova kipa na Širini, a koji je, kao što je rečeno, sastavio Bulić:³⁹

(kristogram)
ISUSU · KRISTU
SPASITELJU · SVIETA
NA
RAZKRŠĆU · DVAJU · VIEKOVA
PUK · SOLINSKI

SMJERNO · PODIŽE
MCM

Na desnoj je strani natpis:

BOG · ČOVJEK
ŽIVE · KRALJUJE
CARSTVUJE

Natpis na lijevoj strani glasi:

BOŽE · NAŠ
MILOSTIV · BUDI
NARODU · NAŠEMU

Treba naglasiti da je desni natpis hrvatski prijevod teksta za spomen-križeve koji je predložio Međunarodni odbor 1898. godine.⁴⁰

Solin je sve do 1. travnja 1911. potpadao pod župu Vranjic, kasnije Vranjic-Solin, kada se odijelio u samostalnu župu.⁴¹ Zato je u prvi mah neobično da Bulić u natpisu na pokaznici kaže kako je dariva *svojoj crkvi Gospe od Otoka*, a ne tadašnjoj župnoj crkvi sv. Martina u rodnome mu Vranjicu. Međutim, don Frane je time očito htio naglasiti svoje istraživanje stare crkve Gospe od Otoka i nalaz natpisa sa sarkofaga kraljice Jelene.⁴² Zato možemo zaključiti da je Bulić pokaznicu nabavio i darovao 1900. godine, upravo na razmeđu dvaju stoljeća. Za sada ne znamo gdje ju je kupio, ali nije isključeno da će neki arhivski dokument otkriti i taj podatak.⁴³

Sljedeći liturgijski predmet vezan uz don Franu Bulića jest kalež koji je kao neizostavni liturgijski predmet za

33 U šematizmima onodobnih kalendara nalazimo ga uvrštena među obrtnicima koji su obrađivali mramor i kamen. Commercio 1901, str. 71 (Marcovina Michele); Trgovina 1904, str. 87 (Miho Markovina).

34 Svačić [1903], oglasi, nepaginirano. Radi uvida u Markovininu djelatnost donosimo cijeli tekst oglasa *in continuo*: *Velika radionica žrtvenika i nadgrobnih spomenika. Miho Markovina Split, Ulica Isusovaca – Gornji Dobri Br. 83. Vlastita kuća. Obrtnik mramornog kamena vlastitog proizvoda radjenog i neuradjenog. Ima radionicu kiparstva i klesarstva od bijelog i šarenog kamena. Obavlja radje od najjednostavnijih do najumjenijih, osobito žrtvenika, grobnih spomenika, nakita crkava i drugih sgrada. Župnicima i crkvama te za radje po tudjim nacrtima odbijam 5% do 8%. Primam uz veoma umjerene cijene sve popravke žrtvenika i drugih radja ove struke. Brzjaviti: Kipar Markovina – Spljet. Uz tekst je slika Kristova kipa iste impostacije kao solinskoga (desna ruka podignuta u znak blagoslova, a lijevom rukom drži veliki križ), ali je odjeća drukčija.*

35 Imali smo 1903: *Imali smo ne davno prigodu vidjeti ovdje u Spljetu jedan kip-poprsje Sv. Oca Pape Leona XIII., ali tako vještački izradjen, da je svak udivljen ostao. Isklesan je u radionici gosp. M. Markovine u Spljetu, koja se nalazi kod ovdješnje crkve Presv. Srca Isusova P.P. O.O. Isusovaca, te istoga kao vještog našeg domaćeg klesara preporučujemo P.N. župnicima i Uglednim Crkvinarstvima.*

36 D. Kečkemet 1994, str. 74, 136. Za položaj grobnice vidi D. Kečkemet 2007, str. 392, tlocrt groblja u prilogu.

37 Nažalost, ni Muzej grada Splita ni Galerija umjetnina u Splitu nemaju ni jedno njegovo djelo.

38 Pokaznica i natpis na njoj (nepotpun) prvi put su objavljeni u M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 57.

39 M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 93; M. Matijević 2011, str. 97.

40 S. Kovačić 2025, str. 438; F. F. Nakić 1898, str. 20.

41 S. Kovačić 2011, str. 39, 46. Bulić je bio predsjednik Odbora za razdiobu župe Vranjic-Solin. Godine 1912. sastavio je proglas prigodom osnivanja samostalne župe Solin. A. Duplančić 1984, str. 48, bilj. 35.

42 A. Duplančić 1999, str. 13-27; 2018, str. 21-39.

43 Župni ured Gospe od Otoka Solin, Župna kronika, str. 18: *Za života obdario je crkvu ostensorijem s natpisom: »Svršetkom XIX. vjeka početkom XX poklonio svojoj crkvi Gospe od Otoka D. Frane Bulić». Župnik je ovo zapisao 1934. u povodu Buličeve smrti, a zbog protoka vremena očito se zaboravilo koje je godine to bilo.*

služenje mise nabavio za svoju kućnu kapelu (o kojoj niže). Njega je don Frane kupio od splitskog zlatara Josipa Botte, člana poznate zlatarske obitelji.⁴⁴ Premda je Bulić taj kalež vjerojatno izabrao zbog prikladne cijene, čini se da je konačnoj odluci kod Bulića prevagnuo njegov konzervatorski duh. Naime, nije se odlučio za neki kalež suvremene izrade već za jedan barokni srebrni koji i nije bio nov nego popravljen i zakrpan, ali je za Bulića očito imao draž starine koja je ostavila svoje tragove. Don Frane je kalež kupio 1909. o čemu mu je Botta 19. studenoga izdao priznanicu za 65 kruna uz uvjet da ga mora u svako doba primiti natrag, uz povrat spomenutoga iznosa, ali u međuvremenu kalež ne smije biti oštećen (*pokvaren*).⁴⁵ Danas se don Franin kalež čuva u Nadbiskupskome sjemeništu, a na dnu ima natpis koji svjedoči da potječe iz Bulićeve ostavštine (vidi dalji tekst).

Poznanstvo između Bulića i Botte, koji je don Frane znao zadavati probleme s malim podvalama,⁴⁶ rezultiralo je time da Botta (najvjerojatnije iste godine) darovao don Frane za oltar bakreni križ za izradu čijega je postamenta Bulić platio 4 kruna.⁴⁷ S obzirom na to da je Botta od pojedinačnog crkava dobivao premete na popravak,⁴⁸ a neke je nabavljao i za prodaju, nije isključeno da i to nije bio neki starinski križ.

Da bi kompletirao opremu svoje kapele liturgijskim predmetima, Bulić je u travnju 1910. za 50 kruna kupio *starinski kadionik, vlasništva župske crkve na Dugopolju*, kako je to na priznanici napisao don Miho Kalebić,

tadašnji dugopoljski župnik i ujedno predsjednik tamošnjega crkvinarstva.⁴⁹ Don Frane je na priznanici kasnije dopisao: *Konca XIII vijeka*. U inventaru Bulićeve kapele iz 1934. on je popisao pod br. 17: *Jedan maleni kadionik žute kovine iz trinaestoga vijeka, prodan pokojniku g. 1910 od župne crkve na Dugopolju*. Bio je procijenjen na 200 dinara, a navedeno je da je u srednjemu stanju.⁵⁰ U istome je inventaru pod br. 80 popisana Kalebićeva priznanica.⁵¹ Ne znamo kada je Bulić prvi put vidio kadionicu⁵² i doznao da je može kupiti, ali je nesumnjivo da je i u njezinu slučaju htio imati nešto starinsko što će on »revitalizirati«⁵³ ponovnom uporabom u bogoslužju. Je li kadionica sačuvana i gdje se nalazi nije nam poznato, ali zato znamo kako je izgledala zahvaljujući snimci, tj. staklenom negativu u staroj fototeci Arheološkoga muzeja u Splitu.⁵³ Da je to upravo ona, svjedoči zapis rukom onodobnoga muzejskog tajnika Ivana Znidarčića na košuljici u kojoj je bio pohranjen: *Kadionik vlasnosti Mons. Bulića*.⁵⁴

Godine 1906. Bulić je istraživao ostatke starokršćanske crkve u Klapavicama blizu Klisa o čemu je 1907. objavio članak u svome *Bullettino di archeologia e storia dalmata*. Jedan od osobito zanimljivih nalaza bila je brončana kadionica koju je u spomenutom članku opisao i objavio njezinu sliku.⁵⁵ Zbog važnosti kadionice posvetio joj je poseban članak tiskan 1908. u *Nuovo bullettino di archeologia cristiana* i datirao je u 5. ili 6. stoljeće.⁵⁶ Čini se da se za nju zainteresirao Fritz Witte iz Kölna kada je pripremao članak o kadionicama i tamjanicama.⁵⁷ Razglednicom poslanom

44 S. Piplović 1995.

45 NSS. U inventaru Bulićeve kapele 1934. popisao je *Jedan srebrni kalež sa patenom*, procijenjen na 1000 dinara i uz napomenu da je u dobru stanju. NSS, br. 545 Biskupskoga sjemeništa, pod br. 57.

46 F. Buškariol 1989, str. 24.

47 NSS, Bulićev popis troškova na poleđini računa V. Despalatovića: *1 Križ (darovan od Botte) postament Kr. 4.00*. U inventaru Bulićeve kapele iz 1934. popisao je *Jedan oltarni križ od bakra*, procijenjen na 100 dinara i uz napomenu da je u dobru stanju. NSS, br. 545 Biskupskoga sjemeništa, pod br. 67.

48 Spomenimo da je u srpnju 1906. noću nepoznati lopov provalio u Bottinu radionicu i iz nje ukrao srebrninu, vlasništvo solinske crkve koja ju je dala na popravak. S. Piplović 1995, str. 55.

49 NSS. Kalebić (1875. – 1938.) bio je rodom sa Šolte, a na čelu župe Dugopolje bio je od 1909. do 1936. S. Kovačić 2001, str. 252; A. Jurić 2001, str. 324.

50 NSS, br. 545 Biskupskoga sjemeništa.

51 NSS, Kalebićeva priznanica datirana je u Splitu 14. travnja.

52 Možda je to bilo 1901. kada su se vodile rasprave o rušenju stare župne crkve sv. Mihovila na groblju i gradnji nove crkve, a u što je bio uključen i don Frane Bulić kako konzervator. Tada je bilo zaključeno da se crkva može srušiti jer nema povijesne i umjetničke vrijednosti. S. Piplović 1988, str. 64; 2001, str. 268; F. Oreb – M. Žic 2001, str. 555.

53 Stara fototeka, stakleni negativ, stara sign. 36/VI, novija sign. 466-c.

54 Isti je zapis i u inventarnoj knjizi foto-ploča: *Popis fotografskih ploča VI. Ostali spomenici u Splitu*, pod br. 36. Na istome je mjestu pod br. 31 popisao *Križ iz slonove kosti Mons. Bulića*, a pod br. 46 *Glava Atile vlasništvo Mons. Bulića*. Očito su i ova dva predmeta imala povijesno-umjetničku vrijednost kad su fotografirana te unijeta u navedeni inventar.

55 F. Bulić 1907, str. 107-110, T. XIII.

56 F. Bulić 1908. Ona se vidi kako visi iznad Bulićeva pisačkog stola na fotografiji muzejske kancelariji iz 1908. godine. N. Anzulović 1985, T. XVII (u legendi pogrešno piše da se kancelarija nalazila u staroj zgradi Muzeja); A. Duplančić 2004, str. 18.

57 Fritz Witte (1876. – 1937.) bio je njemački katolički svećenik, povjesničar umjetnosti, kustos, sveučilišni profesor i liturgičar koji je početkom 20. stoljeća aktivno sudjelovao u programu Liturgijskoga pokreta. Bio je osnivač i prvi kustos kölnskoga muzeja dekorativne umjetnosti. Objavljivao je tekstove o liturgijskome tekstilu, drvenim skulpturama i predmetima od metala u knjigama i posebno u člancima u časopisu *Zeitschrift für christliche Kunst*. Don Franina suradnja i dopisivanje s tako istaknutim autoritetom za srednjovjekovnu umjetnost naglašava međusobno uvažavanje dvojice vršnih stručnjaka.

19. srpnja 1910. on zahvaljuje Buliću na poslanoj obavijesti i kaže da bi mu jedna fotografija (kadionice) bila poželjna, ali sumnja da će stići na vrijeme za objavu i obećava da će mu poslati članak čim izađe.⁵⁸

Don Frane je požurio s izradom fotografije i odmah je poslao Witteu sa snimkom dugopoljske kadionice te ga pitao što misli o njoj. Witte ju je datirao u kraj 13. stoljeća i naveo tri analogije: primjerak u Berlinu (Kunstgewerbemuseum), Kölnu (Sammlung Schnütgen) i u Kopenhagenu. Smatrao je da se na njoj očituje kasniji romaničko-gotički stil, da se na stopalu kadionice vide početci ranogotičkoga oblikovanja te da su lanci također karakteristični. Što se tiče objavljivanja fotografije, žali što je došla prekasno za objavu jer je prvi nastavak njegova članka već otisnut.⁵⁹

Područje Dugopolja bilo je naseljeno još u prapovijesti, a zemlja Dugopolje (*terra nuncupatur Dilgopole*) spominje se prvi put u jednom dokumentu iz 1283. godine,⁶⁰ dok je župa Klis kojoj je pripadalo i Dugopolje ustanovljena na splitskome crkvenom saboru 1185. godine.⁶¹ Širenje kršćanstva i bogoslužje nužno je bilo povezano s izgradnjom crkava, ali do sada u Dugopolju nisu nađeni ostatci starokršćanskih ili srednjovjekovnih zdanja nego tek tragovi gotičke faze stare župne crkve sv. Mihovila.⁶² Ratovi, raseljavanje stanovništva, kuge, krađe⁶³ i druga stradanja nisu išli u prilog crkvi sv. Mihovila tako da pouzdanih podataka o njezinu inventaru imamo tek od početka 18. stoljeća. Godine 1718. splitski nadbiskup Stjepan Cupilli pohodio je crkvu i zabilježio da ima kadionicu,⁶⁴ ali je jasno da ne možemo tvrditi da je to baš ona koju je kupio Bulić jer je u međuvremenu mogla biti nabavljena drugdje.

Don Frane je cjelokupni inventar svoje kapele oporučno ostavio Biskupskome (danas Nadbiskupskome) sjemeništu. Ono ga je preuzelo u kolovozu 1934. i tada je

sastavljen njegov podroban popis.⁶⁵ Kao što je rečeno, tu je navedena i kadionica, ali je danas zagubljena ili je u međuvremenu nestala. Možda će objavljivanje njezine slike pomoći da joj se dozna sudbina i da je se prepozna među liturgijskim predmetima neke crkve ili zbirke.

I kalež i kadionicu o kojima je bilo govora don Frane Bulić je nabavio za svoju kućnu kapelu o kojoj se do sada nije znalo ništa (o prvoj) ili veoma malo (o drugoj)⁶⁶ pa se moramo osvrnuti na nju, tj. kada ju je uredio, opremio nužnim stvarima te na njezin inventar neposredno nakon Bulićeve smrti kada ga je preuzelo splitsko Biskupsko sjemenište. Spisi o tome čuvaju se najvećim dijelom u arhivu današnjega Nadbiskupskog sjemeništa,⁶⁷ a manjim dijelom u Nadbiskupskome arhivu⁶⁸ i Arheološkome muzeju.

U prelate rimske kurije spadaju apostolski protonotari i njihovo imenovanje je *najveća čast što je može da dobije svećenik koji nije biskup*.⁶⁹ Oni su imali određena prava i povlastice vezane uz drukčiju odjeću (uključivo jednostavnu mitru od svilenoga damasta, bez ukrasa), službenje mise itd. Postoji nekoliko njihovih stupnjeva, a među njima su i apostolski protonotari *ad instar participantium* o kojima je papa Pio IX. godine 1872. izdao odgovarajuću konstituciju.⁷⁰ Njegov kasniji nasljednik papa Pio X. svojim je *motu proprio Inter multiplices curas (De protonotariis apostolicis...)* od 21. veljače 1905. točno definirao pitanje protonotara, njihov položaj, povlastice itd. Bili su podijeljeni na četiri stupnja od kojih je treći apostolski protonotar *ad instar participantium*.⁷¹ Na temelju toga, a zbog Bulićevih zasluga na području arheologije, Pio X. ga je 15. lipnja 1909. imenovao apostolskim protonotarom *ad instar participantium*.⁷²

Konstitucijom pape Pija IX. određeno je da apostolski protonotari mogu imati svoju kućnu kapelu uz prethodno

58 NSS, nedatirana razglednica.

59 NSS, nedatirana razglednica s pečatom od 23. srpnja 1910. Zahvaljujemo kolegi prof. dr. sc. don Marku Trogrliću na pomoći oko prevodenja tekstova s njemačkoga na hrvatski. F. Witte 1910. Prema podatcima na ovitcima svakoga broja, br. 4 tiskan je 1. srpnja, br. 5 1. kolovoza, a br. 6 1. rujna 1910. Na stup. 112 i 140 spominje se primjerak kadionice iz Klapavica, na stup. 140 pogrešno piše Salona umjesto Klis, što je Bulić zabilježio na primjerku časopisa u Arheološkome muzeju.

60 K. Kužić 2001, str. 149-153.

61 T. Smičiklas 1904, str. 193: *archiepiscopus Spalatensis has habeat parochis: Clissam.*; K. Kužić 2001, str. 151.

62 F. Oreb – M. Žic 2001, str. 551.

63 U noći 5./6. travnja 1877. lopovi su iz crkve ukrali dva srebrna križa. S. Piplović 2001, str. 266.

64 F. Oreb – M. Žic 2001, str. 553; zabilježena je i tamjanica. Kužić je u prepričavanju vizitacije izostavio ova dva predmeta. K. Kužić 2001, str. 171.

65 NSS, br. 545 Biskupskoga sjemeništa.

66 V. Bulić 1934, str. 528-529; A. Duplančić 2004, str. 11; A. Duplančić – J. Jovanović 2013, str. 24.

67 NSS.

68 NAS.

69 Msgr. don Frane Bulić 1934, str. 78. Tu greškom piše da je Bulić imenovan protonotarom 1908., a isto tako je, začudo, i u Bulićevoj oporuci.

70 Pio IX. 1872.

71 ASS 1904-1905, str. 491-512.

72 M. Bonačić Mandinić 1984, str. 112 sa slikom povelje o imenovanju.

odobrenje mjesnoga biskupa.⁷³ Čim je dobio dokument o imenovanju apostolskim protonotarem, Bulić se obratio splitskome biskupu Nakiću i pismom od 30. lipnja zatražio da mu dopusti uređenje kućne kapele jer mu zdravlje nije baš najbolje, osobito zimi,⁷⁴ a u skladu s konstitucijom Pija IX. Ona bi bila u njegovoj *stojnoj kući*, tj. u kući Vesanović⁷⁵ nasuprot zgrade Arheološkoga muzeja, u kojoj je imao iznajmljen stan na drugome katu od kojega je jedna soba služila kao službena prostorija Muzeja.⁷⁶ O kapeli kaže: *Sobica za to jest malašna ali i po sudu M. P. Don Marka Kalogjere sasvim odgovarajuća svrsi, te je ista napokon samo privremena, jer kroz dvije godine biti će sagrajen novi Arheološki Muzej, u komu ću imati lijepu sobu za gorirečenu svrhu.*⁷⁷ Biskup Nakić mu je 16. srpnja odgovorio da kad uredi kapelu obavijesti Ordinarijat koji će potom poslati dvojicu delegata da je pregledaju i utvrde odgovarali kanonskim propisima.⁷⁸

Bulić nije gubio vrijeme i odmah se uhvatio potrebnih poslova. Najprije je uredio prostor tako da je u listopadu bojadisar Visko Despalatović *dekorativno* obojio kapelu, obojio dvojna vrata i dva prozora na koja je stavio mutna stakla (*apanirana*). Kasnije je trebalo izvršiti neki manji popravak.⁷⁹ Zatim je u Tirolu nabavio oltar jer je tamo bila veoma razvijena obrada drva i izrada oltara,

propovjedaonica, kipova i ostaloga što je potrebno za crkve kao i proizvodnja namještaja općenito. Bulić se za njegovu izradu obratio kiparu Josefu (Giuseppeu) Obletteru (1873. – 1925.) u St. Ulrichu u Gröden⁸⁰ čije je radionica imala naslov Institut za crkvenu umjetnost, kiparstvo i izradu oltara (*Kirchliche Kunstanstalt, Bildhauerei und Altarbau*). Obletter je bio počasni član Kraljevske akademije umjetnosti (*Ehrenmitglied der königlichen Kunstakademie*), a za svoj rad dobio je medalje na regionalnoj izložbi u Bodenbachu 1897., jubilarnoj izložbi u Bolzanu (Bozen) 1898., svjetskoj izložbi u Saint Louisu u Americi 1904. i svjetskoj izložbi u Liegeu 1905. godine, što je sve s ponosom istaknuo na svome memorandumu.⁸¹ Kao vlasnik dobro uhodane radionice Obletter je imao ilustrirani katalog proizvoda s cijenama na temelju kojega su kupci mogli izvršiti izbor i narudžbu.⁸² Po računu od 24. rujna 1909. Bulić se odlučio za drveni oltar prema crtežu br. 267 zajedno sa slikom Sv. Obitelji izrađenu uljem,⁸³ ali bez anđela, uz cijenu od 410 kruna (sl. 2). Uz to je naručio i četiri drvena pozlaćena svijećnjaka (48 kruna), ali s njima nije bio zadovoljan pa mu ih je vratio 17. studenoga i zatražio da mu sukladno tome umanji račun, što je Obletter učinio.⁸⁴

Početkom listopada oltar je brodom preko Trsta poslan u Split,⁸⁵ ali kad je došao pojavio se problem: njegova

73 Pio IX. 1872, str. V, čl. VIII: *indulto gaudeant privati Oratorii ab Ordinario visitandi atque approbandi*.

74 Don Frane već od mladosti nije bio najboljega zdravlja. U šestome razredu dobio je upalu pluća, 1877. – 1878. tijekom studija u Beču liječio se od upale dušnika (traheja) kod poznatoga doktora Leopolda Schröttera koji se 1894. čudio kako se Bulić uspješno nosi s napornim govorom. Imao je slab vid i morao je nositi naočale tako da je zbog zamornoga čitanja glagoljice odustao od služenja mise na glagoljici. (B. Poparić 1934, str. 520, 523-524.) Desetljećima je don Frane, već od devedesetih godina 19. stoljeća pa sve do svoje smrti, tijekom srpnja i kolovoza odlazio u Rogašku Slatinu na oporavak. Bulić je zapisao da je od kraja prosinca 1906. do veljače 1907. imao je prehladu crijeva i probleme sa želudcem, a od kraja veljače do početka ožujka mučila ga reumatska *ognjica*. (AMS, poz. Terenske bilježnice, *Liber effossionum 1905. – 1908.*, str. 106-107, 111.) I 1909. je u veljači i ožujku bio bolestan. (AMS, poz. Terenske bilježnice, *Liber effossionum 1909. – 1910.*, str. 4-5; *Theatrum 1909. – 1914.*, str. d.) Iscrpljujući boravak u Parizu na mirovnoj konferenciji rezultirao je time da se po povratku u Split razbolio i duže vremena ležao. (Nagrđenje Splita 1919.) Spomenimo i to da se u rujnu 1924., tijekom kupanja u Senju (imao je 78 godina!) poskliznuo i pao prigodom izlaska iz mora udarivši glavom o pločnik. Ostao je bez svijesti i zadobio lakšu ozljedu glave, ali je nakon četverodnevna boravka u bolnici bio otpušten. Nezgoda mons. Bulića 1924.

75 Tako kaže Bulić u pismu Ordinarijatu od 22. studenoga i zabilježici o posjetu kanonika i nadžupnika Leopolda Ivaniševića 26. studenoga. NSS, Bulićev koncept od 22. i bilješka od 26. studenoga na poleđini biskupova odgovora od 16. lipnja br. 2893. NAS, Bulićevo pismo od 22. studenoga (br. Ordinarijata 4453). Da je kapela u kući Vesanović, navodi u svom računu i bojadisar V. Despalatović – vidi niže. Slike kuće Vesanović, građene u kombinaciji kamena i cigle, vidi u G. Borčić 2016, str. 381, 386, 388.

76 N. Anzulović 1981, str. 200, Bulićev dopis Kotarskom poglavarstvu br. 94 od 27. rujna 1919.: *Kancelariju muzejalnu i dio biblioteke, bez koje se ne da ni zamisliti rad u Muzeju, morao je potpisati od vjkada smjestiti u svom privatnom stanu te u jednoj sobi, natrpanoj knjigama, spisima i pokuštvom radio je i radi sa činovnicima i poslužnicima*. N. Anzulović 1985, T. XVII; A. Duplancić 2004, str. 17, 18 (slika kancelarije). Na zgradi je stajala tabla s državnim grbom i natpisom na latinskome da je ravnateljstvo Muzeja na drugome katu. Njezinu sliku vidi u E. Šarić Kostić 2018, str. 70.

77 NSS, Bulićevo pismo od 30. lipnja (br. Ordinarijata 2893): NAS, isto pismo i isti br. Ordinarijata.

78 Isto.

79 NSS, Despalatovićev račun na 32 kruna od 21. listopada 1909. Na njegovu pečatu piše: VSKO DESPALATOVIĆ / Dekorativni Slikar / SPLIT.

80 Južni Tirol bio je u sklopu Austro-Ugarske Monarhije nakon čijega je sloma pripao Italiji. Zbog toga se toponimi javljaju i na njemačkome i na talijanskome, ali i na ladinu jeziku kojim govori stanovništvo toga kraja. Zato trebamo pojasniti: Južni Tirol = Alto Adige, St. Ulrich na njemačkome = Ortisei na talijanskome = Urtijëi na ladinu, Gröden na njemačkome = Val Gardena na talijanskome.

81 NSS, Obletterov račun od 24. rujna 1909. O njemu vidi L. Moroder 2018, sa slikama atelijera, kuće itd. Na balkonu Obletterove kuće bio je natpis: *Istituto d'arte sacra*.

82 U katalogu izložbe priređene u povodu jubileja vladavine cara Franje Josipa I. je Obletterov oglas u kojem spominje dostavu kataloga. Katalog 1898. str. 46: *Illustrirtes Preisbuch gratis und franco*.

83 U računu se ne spominje što slika prikazuje nego u izvještaju kanonika Ivaniševića, o čemu niže.

84 NSS, Obletterov račun od 24. rujna, Bulićevo pismo od 17. studenoga na poleđini računa, Obletterova dopisnica od 11. prosinca 1909.

85 NSS, račun tvrtke Schenker & co. iz Trsta od 2. listopada i potvrda o plaćenim troškovima od 6. listopada.

Slika 2
Račun Josefa Oblettera za drveni oltar i sliku Sv. Obitelji, 1909.

menza nije mogla proći kroz vrata tako da ih je trebalo proširiti i zatim popraviti. Posao je za 11,50 kruna obavio Konzorcij drvodjelaca i trgovaca drvom iz Splita.⁸⁶ Slijedila je kupovina kaleža od Josipa Botte, zatim četiri misnice (260 Kr), Rimski misal (40 Kr), četiri svijećnjaka (40 Kr) i još dva (14 Kr), tri predočnice (kanonske tablice) (20 Kr), oltarni kamen s moćima (12 Kr) itd.⁸⁷ Od spomenutoga Konzorcija Bulić je naručio dva klecala za 19,60 Kr, ali su mu isporučena sredinom siječnja 1910.⁸⁸

Kad su radovi na uređenju kapele privedeni kraju, a prije nego je konačno obskrbi sa svim potrebitim, Bulić se 22. studenoga obratio Biskupskome ordinarijatu i zamolio da se sukladno dopisu od 16. srpnja kapela pregleda.⁸⁹ Biskup Nakić tu je zadaću 24. studenoga (br. Ordinarijata 4453) povjerio kanoniku i nadžupniku Leopoldu Ivaniševiću koji je tri dana kasnije pregledao kapelu⁹⁰ i 30. studenoga izvijestio biskupa. Zbog važnosti i potankosti izvještaja donosimo ga u nastavku.⁹¹

Soba je od kakvih 5 do 6 četvornih metara površine na 3 do 3 ½ metra visine, sa strane bure, između kuhinje i jedne druge sobe, a pred njom je hodnik, – nad njom je pak jedna sobica iste veličine, koja nad drvenim podom popločana je, također pločam od cimenta, a služi za domaću spremu. –

Oltar drveni nabavljen je iz Tirolske, sasvim je ukusan, – pala istoga predstavlja sv. Obitelj – obskrbljen je sa pločom sv. moćih kao također i ostalim potrebitim stvarima za sv. Misu, samo što nije još nabavljeno propelo. – Kalež i plitica su u redu nu treba ih posvetiti. – Ima također i misnice: bijelu, crvenu, ljubičastu i crnu sve nove, – tako isto nadglavnike, košulje, pasove, tjelesnike, palice, otirače,⁹² nu nezna podpisani da li su misnice i rubenina redovito blagoslovljene za misnu porabu. –

Isti oltar služi kano ormar za spremu svih ti stvari. –

Iz izvještaja i Bulićeve bilješke vidimo da je kapela bila u sklopu stana na drugome katu kuće Vesanović i da je iznad nje, na trećemu katu, bila ista takva prostorija

namijenjena ostavi, što je bilo važno u smislu kanonskih propisa. Kako je kapela bila mala, nije mogla imati sakristiju ili poseban ormar za držanje ruha i ostalih stvari pa je oltar bio napravljen tako da može poslužiti toj svrsi. Nakon što je dobio izvještaj o kapeli, generalni vikar i pomoćni biskup Vicencije Palunko obavijestio je 30. studenoga Bulića da *nema ništa protivna otvoru iste za službu božju*, da ruho, ako nije blagoslovljeno, može blagosloviti on sam, ali da kalež i pliticu (patenu) mora dostaviti Ordinarijatu na posvetu.⁹³ Premda je dobio odobrenje za korištenje kapele, don Frane ju je nastavio dalje opremiti. Godine 1910. kupio je kadionicu iz Dugopolja, 1914. jednu košulju i tri oltarnika (*tovaglie*, 84 Kr), a 1915. od Školskih sestara zelenu planitu za 80 Kr i bijelu za 82 Kr, dok je za popravak stare planite te novu stolu i manipul platio 7 Kr.⁹⁴ Prema Bulićevoj evidenciji on je do kolovoza 1915. za kapelu i njezinu opremu potrošio ukupno 1285,60 kruna.

Stara zgrada Arheološkoga muzeja uz istočni zid Diklecijanove palače odavno je postala neprikladna za Muzej, a smještaj nalaza u nekoliko zgrada u gradu zahtijevali su podizanje nove velike zgrade. Nakon dugotrajne borbe Bulić je uspio nabaviti zemljište, odobrenje za gradnju i izradu projekta čiji su nacrti dijelom bili gotovi 1906. godine.⁹⁵ Don Frane se nadao skorome početku radova i da će u novoj zgradi imati lijepu prostoriju za kapelu kako je to istaknuo biskupu Nakiću u već u citiranom pismu od 30. lipnja 1909. Međutim, gradnja je počela u ožujku 1912. i trajala do lipnja 1914. kada je buknuo Prvi svjetski rat te usporio preseljenje spomenika i Bulićevo useljenje u njegov stan na prvome katu zgrade. Da stvar bude gora, u novome su Muzeju 1919. američki mornari otvorili svoj klub, a potom su u njemu do početka srpnja 1921. stanovali časnici jugoslavenske vojske. Zbog svega toga uprava Muzeja i Bulić tek su početkom rujna 1921. uselili u zgradu.⁹⁶

Za kapelu u novome Muzeju Buliću je na raspolažanju stajala cijela zapadna strana na katu, koja je bila

86 NSS, račun Konzorcija od 10. studenoga 1909. i Bulićev popis troškova na Despalatovićevu računu. Problem s menzom i proširenje vrata Bulić navodi također u pismu J. Obletteru od 17. studenoga. Na istome mjestu.

87 NSS, Bulićev popis troškova na računu i poleđini računa V. Despalatovića.

88 NSS, Bulićeva bilješka na dopisu Podružnice Ljubljanske kreditne banke u Splitu od 10. prosinca 1909. (*Molim da pridodate i račun još i za one 2 male klupe (klecala) što sam naručio gosp. Bubu (čekam ih) te ću sve odmah platiti*); račun Konzorcija od 17. siječnja 1910.

89 NSS, Bulićevo pismo od 22. studenoga na poleđini dopisa Ordinarijata br. 4453. NAS, Bulićevo pismo od 22. studenoga (br. Ordinarijata 4453).

90 Na praznome listu Ordinarijata dopisa br. 2893 Bulić je zapisao da je posjet bio 26. studenoga te da je Ivanišević *pregledao sve t.j. i kuću Vesanovića na trećemu tavanu, poviše kapelice, te našao, da je sve u redu*.

91 NSS, Ivaniševićev izvještaj (Nadžupništvo – Split, br. 67) = br. Ordinarijata 4550.

92 Četiri oltarnika s finom čipkom Bulić je kupio od Školskih sestara III. reda sv. Frane u Splitu (tada kod crkve sv. Ciprijana na vrhu Bosanske ulice) za 39,28 Kr, a one su mu popravile čistilac (ubrus) za kalež za 48 fil. NSS, račun Školskih sestara od 9. prosinca.

93 NSS, dopis Ordinarijata br. 4550 (koncept); NAS, čistopis istoga dopisa.

94 NSS, račun Školskih sestara (tada na današnjemu mjestu u Lovretskoj ulici) od 28. kolovoza 1915.; Bulićev popis troškova za kapelu 1914. i 1915.

95 A. Duplančić – J. Jovanović 2013, str. 24.

96 N. Anzulović 1981, str. 184-191; G. Borčić 2018, str. 745. O boravku Amerikanaca u Muzeju vidi N. Anzulović 1982.

Biskupsko Siemenište - Split
Br. 545 / 34
Iskuz
Gosp. Dubrovnik
Broj 1/10 1934.

predmeta ugovornih sa oltarom kućnim blag.
pokojnog Msgr. don Frana Bulić, koji su pri-
mljeni dne 14. kolovoza 1934.

Redni broj	Predmet	Vrijednost		u kojim je stanju	Opiske
		no. Bulići	u		
1.	Drevni oltar sa uljnom slikom sv. Obitelji i sv. kamrenom.	2000		u dobrom st.	
2.	Dva podijuma za oltar.	200		"	
3.	Set klučica za jednu osobu.	400		"	
4.	Jedan stolic prosti.	40		"	
5.	Tri sjedalice prosti.	90		u sred. stanju	
6.	Dva drvna stupa korinzijska.	80		"	
7.	Dva velika bakrota.	600		"	
8.	Tri srednja bakrota.	600		"	
9.	Jedan bakrot u kojama sv. Cirila i Metoda.	300		"	
10.	Jedan mali bakrot u kojama.	250		"	
11.	Jedna umorna slika u platnom okviru.	100		"	
12.	Drevni umor monogram sa kongrega kćerom- skih arheologa g. 1894.	20		u dobrom stanju	
13.	Tri mala drvna stakla za svijeće.	30		"	
14.	Kamenske tablice u okviru od žute miješi.	100		"	
15.	Mala drvna škropionica.	100		"	
16.	Tri para staklenih svijeća za sv. misu.	60		"	
17.	Jedan maleni kadionik žute kovine sa trinajestoga vijeka, prodan pokojniku g. 1910 od žubne crkve na Dugoj palji	200			
18.	Veliki srednja prijemjaka za oltar od žute miješi	400		u sred. stanju u dobrom stanju	
19.	Dva manja prijemjaka iste kovine.	160		"	
20.	Dva mala drvna keramična prijemjaka	100		"	
21.	Jedan mali drevni prijemjak	20		"	
I Ukupno		5850			

Slika 3
Inventar Buličeve kapele, 1934.

predviđena za njegov stan⁹⁷ i prostrano visoko potkrovlje. Kako Bulić nije mogao predvidjeti probleme s useljnjem, on je 18. srpnja 1918. pisao Biskupskom ordinarijatu da u skladu s prepiskom i odobrenjem iz 1909. *odredi pregledanje nove bogomolje*.⁹⁸ Kaptolski vikar Vicencije Palunko za to je zadužio don Stjepana Bašića, ravnatelja Sjemeništa, i zatražio da podnose izvještaj.⁹⁹ Bašić je otišao u Muzej i 29. srpnja izvijestio da je pregledao Bulićev oratorij koji bi se nalazio u potkrovlju nove zgrade muzej; nu pošto bi mu tu bilo teško prenijeti oltar¹⁰⁰ iz sadaneg oratorija i po svojoj prilici u zimi ledeno;¹⁰¹ po svojoj prilici da će odrediti za oratorij 1 od 2 soba svoga stana, koje je isto potpisanim pokazao. Sve 3 prostorije odgovaraju crkvenim propisima prvašnjeg kanoničkog prava, osobito pak nad njima se ne stanuje.¹⁰² Na temelju Bašićeva izvještaja vikar Palunko je 30. srpnja 1918. odgovorio Buliću kako nema ništa protiv da se u jednoj od triju predloženih prostorija služi misa, tj. da služi za kapelu.¹⁰³ Neposredno nakon toga Bulić je 24. rujna isplatio 35 Kr majstoru Asanoviću za jednu dasku za oltar i dnevnicu.¹⁰⁴

Praktični su razlozi prevagnuli i don Frane je za kapelu uredio sjeverozapadnu sobu svoga dijela kata Muzeja. U njoj nije služio samo privatne mise nego obavljao i druge crkvene obrede od kojih znamo za vjenčanje muzejskoga preparatora u lipnju 1934.¹⁰⁵ Nije poznato kako je kapela izgledala jer za sada nije poznata ni jedna njezina fotografija, ali što se u njoj nalazilo nakon Bulićeve smrti 1934. znamo zahvaljujući popisu koji je sastavljen nakon što je Sjemenište preuzelo inventar kapele. Tome treba dodati riječi Vinke Bulić koja spominje sliku njegova najmilijeg sveca, sv. Jeronima, i svece glagoljice, za koje se toliko borio. Sv. Ćirila i Metoda.¹⁰⁶

Sjemenište je preuzelo inventar kapele već 4. kolovoza 1934., dva dana nakon Bulićeva sprovoda, a 14. kolovoza duhovnik Sjemeništa don Grgo Bučić sastavio je

njegov popis (sl. 3).¹⁰⁷ On sadrži 84 jedinice uz koje je navedena procjena vrijednosti, napomena o stanju i eventualna primjedba. Velika većina predmeta bila je dobrorome stanju, mali broj ih je bio u lošem stanju i bez vrijednosti, a ukupna vrijednost inventara procijenjena je na 10.998 dinara. Kako su to uobičajene stvari koje idu uz oltar i uređenje kapele spomenut ćemo samo neke. To je najprije onaj Obleterov *Drveni oltar sa uljenom slikom sv. Obitelji i sv. kamenom* (2000 din, u dobrome stanju) čiju sudbinu ne znamo. Međutim, u Nadbiskupskome sjemeništu postoji jedna nepotpisana slika Sv. Obitelji čije su dimenzije unutar okvira 100 x 70 cm (sl. 4). S obzirom na njen stil smatramo da je to upravo ona koju ju kupio Bulić.

Od slika su popisani:

7. Dva velika bakroreza, 600 din, u srednjem stanju
8. Tri srednja bakroreza, 600 din, u srednjem stanju
9. Jedan bakrorez u bojama sv. Ćirila i Metoda, 300 din, u srednjem stanju
10. Jedan mali bakrorez u bojama, 250 din, u srednjem stanju
11. Jedna Isusova slika u zlatnom okviru, 100 din, u srednjem stanju.

Šteta je da ne znamo prikaze svih grafika jer bi nam dali bolji uvid u Bulićevu pobožnost. Kolorirani bakrorez sv. Ćirila i Metoda, točnije kolorirana litografija, sigurno je ona što ju je izradio naš bakrorezac Josip Mančun (1840. – o. 1890.), sin poznatijega Petra Mančuna (1803. – 1880.), od koje jedan primjerak ima grafička zbirka Arheološkoga muzeja u Splitu. Sveta braća stoje ispod dva luka na stupovima s kapitelima, a iznad srednjega kapitela grb je tadašnjega pape Lava XIII. (1878. – 1903.). Legenda ispisanu ćirilicom glasi: SV. ĆIRIL – SV. METOD, dok je autorova signatura dolje desno: *Josip Mančun narisao 1881*.¹⁰⁸ Na primjerku u Muzeju, između imena svetaca, krasopisom

97 Projektni tlocrt prvoga kata Muzeja vidi u N. Anzulović 1985, T. XX. Bulićev opis rasporeda prostorija vidi u N. Anzulović 1981, str. 200.

98 NSS, Bulićev koncept; NAS, Bulićevo pismo (br. Ordinarijata 1911).

99 NSS, br. Ordinarijata 1911 = br. Sjemeništa 117.

100 Treba napomenuti da je unutrašnje stubište Muzeja usko i zavojito pa široka oltarna menza ne bi mogla proći.

101 Potkrovlje je veoma visoko i nije imalo peći za grijanje.

102 NSS, br. Ordinarijata 1911 = br. Sjemeništa 117, na poledini Bulićeve molbe.

103 NSS, Palunkov koncept (br. Ordinarijata 1990); NAS, dopis Ordinarijata.

104 NSS, Asanovićev račun.

105 AMS, *Liber effossionum Salonitanarum 1921-1934*, str. 320, ad 28. VI. 1934.: *U jutro u 7 s. vjenčao u domaćoj kapelici Preparatora Antu Ercegovića.*

106 V. Bulić 1934, str. 529. Među dokumentacijom o Bulićevoj kapeli nalazi se njegovom rukom pisana latinicom jedna glagoljska molitva koja glasi: *Vsemogi večni Bože, iže mene grješnika svetim oltarem prđstojati vshotěl jesi i hvaliti silu svetago imena tvojego: podaj mně milostivo, tajnoju seje svetbi, otpušćenje moih grěhov i da tvojemu veličastvu dostojně utegnu rabotati. Gospodem našim.* U slobodnome prijevodu don Slavka Kovačića, kojemu na tome zahvaljujemo: *Svemogući vječni Bože, koji si htio da ja grešnik predsjedam kod svetog oltara i hvalim silu tvoga svetog imena, milostivo mi otajstvom ovoga svetoga čina podaj oproštenje mojih grijeha da na način dostojan tvoga Veličanstva to mognem činiti.* NSS, br. 545 Biskupskoga sjemeništa, popisana pod br. 81.

107 NSS, br. Sjemeništa 545: *Iskaz predmetâ crkvnih sa oltarom kućnim blagopokojnog Msg.ra Don Frana Bulić, koji su primljeni dne 4. kolovoza 1934.*

108 O Josipu kratko piše M. Ljubić 2021, str. 484; M. Bregovac Pisk 2008, str. 546. Talijanski se potpisivao kao Giuseppe Mancion. Popisu njegovih djela u Hrvatskome povijesnom muzeju u Zagrebu (M. Bregovac Pisk 2008, str. 71, 101, 396, 424, 514) treba dodati portrete: kardinal Miguel García Cuesta (1803. – 1873.) (1861.?) i Galileo Galilei (1875.) te glavu Silena.

Slika 4
Nepoznati autor, Sv. Obitelj, oko 1900. (snimio Živko Bačić)

Slika 5
 Josip Mančun, Sv. Ćiril i Metod, litografija, 1881. (snimio Živko Bačić)

je dopisan početak 36. stiha u psalmu 68 (67):¹⁰⁹ *Mirabilis Deus in Sanctis suis.* / = *Leo PP XIII.* = (sl. 5). Josip Mančun u potpunosti je preuzeo kompoziciju očeva bakroreza iz 1863., ali je njegov rad lošiji od očeva.¹¹⁰ Slika sv. Jeronima, koju spominje Vinka Bulić, nije posebno istaknuta, ali je svetac možda bio na jednom od bakroreza.

Uz dugopoljsku kadionicu (br. 17) i kalež (br. 57), zatim oltarni križ od bakra (br. 67, 100 din, u dobrome stanju),

svijećnjake, kanonske tablice, gostarice i slično, popisano je različito crkveno ruho od kojega je najznačajnije:

31. Jedna kompletna zelena planeta, 600 din, u dobrom stanju
32. Jedna crvena kompletna planeta, 500 din, u srednjem stanju
33. Dvije bijele kompletne planete, 500 din, u srednjem stanju

¹⁰⁹ Biblija 1996, str. 520.

¹¹⁰ Muzej ima i bakrorez Petra Mančuna koji je objavljen u M. Ljubić 2021, str. 484. Njegova je legenda također na ćirilici: SV. ĆIRIL I METOD / ZA NJIJU TISUĆNICU 1863. Ispod je posveta dubrovačkom plemiću Medi Puciću (1821. – 1882.): *Knezu Medi Puciću Zagorskomu, vlastelinu Dubrovačkomu...*, a signatura d. d.: *Petar Mančun iz Dubrovnika / u znak prijateljstva i štovanja.* Iznad srednjeg kapitela je grb obitelji Pucić (Pozza), a u sredini posvete je grofovski grb Pucića na koji je jedan ogranak obitelji imao pravo otkad im je car Leopold I. 1688. dodijelio grofovsku titulu s pridjevkom *de Zagorje*. M. Granić – D. Martinović 2018, str. 437.

34. *Jedna crna kompletna planeta, 500 din, u srednjem stanju.*

Tu je zatim ljubičasto sukno za prekrivanje oltarne slike i križa u Velikome tjednu (br. 27, 28), dvije albe (br. 46), oltarnici s čipkom i bez nje (br. 47, 48) itd. Popisane su i knjige (br. 70-79), a među njima evanđelistar, ceremonijal za apostolske protonotare, crkvena pjesmarica od Novaka,¹¹¹ sveta misa od Kniewalda,¹¹² hrvatska misa i Rimski misal iz 1904. godine.

Don Frane je za kapelu nabavio relikvije svetaca koji na svoj način govore o njegovoj duhovnosti, ali i mogućnosti da uopće dođe na nekih moći (nije isključeno da je neke i dobio). To su:

60. *Jedna limena kutija moći iz Marusinca, 200 din, u dobrom stanju*

61. *Moći sv. Mateja, 10 din, u dobrom stanju*

62. *Moći sv. Dujma, 10 din, u dobrom stanju*

63. *Moći sv. Frane Ksaverskoga, 10 din, u dobrom stanju*

64. *Moći sv. Arnira i ost., 10 din, u dobrom stanju*

65. *Ex Panniculo D. N. J. C. (u kutijici otvorenoj), 5 din, u dobrom stanju*

66. *Moći sv. Petra Apostola i ost., 10 din, u dobrom stanju.*

Razumljivo je da je imao moći salonitanskih svetaca Dujma i Staša (s Marusinca) te splitskoga biskupa sv. Arnira, ali je moći sv. Mateja, sv. Petra Apostola i sv. Franje Ksaverskoga sigurno bilo teže nabaviti. S obzirom na to da je Bulić uvijek težio dokazivati znanstvenu istinu, pa i po cijenu suprotstavljanja crkvenim krugovima, kako je mogao imati moći splitskoga zaštitnika kad je zastupao tezu da je 641. godine opat Martin kosti salonitanskih mučenika prenio u Rim i da su pohranjene Lateranskoj bazilici, a da su u splitskoj katedrali umjesto zemnih ostataka sv. Dujma kosti neke druge osobe? Ovdje očito dolazimo do don Franine rasprave sa ženama o moćima sv. Dujma u splitskoj katedrali 1901. godine kada im je, između ostaloga, rekao: *Ljubeći relikviju, pa bilo čiju, naša pamet ide k nebu, onomu Svecu, koga mi štujemo.*¹¹³ U tome smislu pažnju također privlači djelić Isusove pelene – latinski *panniculum*, talijanski *pannolino* (br. 65). U raznim mjestima postoje komadići tkanine za koje se drži da su pripadali Isusovoj peleni. Poznati su oni koji se nalaze u Rimu i Spoletu, a osobito je bila poznata Kristova pelena iz

katedrale Léridi (Lleida) u Španjolskoj koja je stradala za vrijeme građanskoga rata tako da je od nje ostalo samo nekoliko niti.¹¹⁴

Od zanimljivih stvari u kapeli je bio: *Drveni Isusov monogram sa kongresa kršćanskih arheologa g. 1894.* (br. 12, 20 din, u dobrome stanju), *Jedna velika drvena krunica* (br. 50, 20 din, u dobrome stanju) i *Jedne malene jaslice od papira* (br. 51, 10 din, u dobrome stanju). Krunica je vjerojatno jedna od onih koje je don Frane donio s putovanja u Svetu Zemlju 1893. godine.

Teško je reći gdje su danas oltar, bakrorezi i predmeti iz Bulićeve kapele. Dio je vjerojatno ostao u uporabi u Sjemeništu, ali je s vremenom propao ili se izgubilo sjećanje na njegovo podrijetlo. Dio je možda bio dan crkvama i svećenicima koji su imali potrebu za nekima od njih kao što se to često radilo. Pa ipak i ovi pisani podatci o kape-li puno govore o Buliću kao svećeniku, o njegovoj pozna-toj ustrajnosti, o umjetninama koje je nabavljao te želji da starina bude prisutna i u najuzvišenijim trenucima njegove duhovne službe.

Don Frane Bulić je kao veliki štovatelj svetišta Gospe od Otoka u Solinu, gdje je i otkrio nadgrobnii natpis kraljice Jelene, poklonio crkvi pokaznicu (monstrancu) koju je obilježio svečanim natpisom u latinskoj kapitali, a koja u kontinuitetu pravilno teče oplošjem razvedene baze: SVRŠETKOM · XIX · POČETKOM · XX v(ijeka). POKLONIO · SVOJOJ · CRKVI · GOSPE · OD · OTOKA · D(ON) · FRANE · BULIĆ (sl. 6).¹¹⁵ Podnožje je ovalno i razvedeno, stepenasto i visoko raščlanjeno.¹¹⁶ Obodne stranice stepenica glatke su i pozlaćene, s ugraviranim gore navedenim natpisom na donjoj koja je i najrazvedenija, što je omogućavalo pravilni i čitljivi raspored riječi. Gornji nadsvedeni dio površine baze ukrašen je reljefnim ukrasima koji se sastoje od isprepletenih elegantnih vitica, grozdova i klasja. Baza se stožasto uzdiže prema međučlanu koji je podijeljen na režnjeve. Čvor je jabukolik, ukrašen s tri glavice kerubina koji su izvedeni u visokome reljefu s fino cizeliranim detaljima, ukomponirani među vitice, cvjetove i plodove. Glatki gornji međučlan nosi gornji dio pokaznice,

111 To je Vilko Novak (1865. – 1918.), hrvatski skladatelj i glazbeni pedagog koji je priredio nekoliko crkvenih pjesmarica.

112 To je Dragutin Kniewald (1889. – 1979.), hrvatski svećenik, povjesničar umjetnosti i liturgičar. Prvo izdanje njegova priručnika *Sveta misa* objavljeno je 1922., a potom do Bulićeve smrti još 1930. i 1933. godine.

113 A. Duplančić 1986, str. 345-347.

114 I pannolini di Gesù.

115 M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 57.

116 Dimenzije pokaznice: visina 49 cm, promjer podnožja 11,5 cm, visina ostensorija 33 cm, širina 24 cm.

Slika 6
Natpis na pokaznici u crkvi Gospe od Otoka (snimio Jakov Teklić)

tzv. ostensorij uspravnoga ovalnog oblika. Na njegovu je dnu postavljena reljefna golubica Duha Svetoga okružena snopićem zlatnih zraka. Nad njom je staklena *teca* s lunulom za izlaganje Presvetoga Otajstva. *Tecu* uokviruje srebrni vijenac oblaka iz kojega proviruju aplicirane pozlaćene lijevane glavice kerubina koji su simetrično raspoređeni. Vanjski rub ostensorija naglašen je radijalnim zlatnim zrakama različite dužine u čijem je vrhu reljefni prikaz Boga Oca; prikazan je među oblacima, duge brade i kose, s plaštem koji se viori i s trokutastom kapom na glavi koja je simbol Sv. Trojstva. Desnicu podiže na blagoslov, a u lijevoj drži *globus cruciger*. Nad glavom mu je jednostavni pozlaćeni križ (sl. 7).

Pokaznica je vrlo kvalitetan zlatarski rad iz kraja 19. odnosno početka 20. stoljeća, na što upućuje niz stilskih i tehničkih detalja. Rađena je u tehnici lijevanja i iskucavanja uz upotrebu vrlo kvalitetne pozlate. U stilske izričaju bliska je klasicizmu 19. stoljeća inspirirajući se u odabiru i izvedbi ornamentike antikom; ukrasi čvora gotovo da podsjećaju na antičke herme. U realizaciji glavica kerubina te golubice i Boga Oca prepoznatljivi su, međutim, elementi baroka. Stoga je možemo označiti kao vrlo kvalitetan rad neostila.

Posebno je dojmljiva kombinacija srebra (vijenac oblaka oko *tece*) sa sjajem zlata kerubinskih glavica i ostalih dijelova pokaznice. Sa stražnje strane ostensorij nije ukrašen.

No ono što ovu pokaznicu čini posebnom njezin je elaborirani ikonografski i teološki program koji ističe trinitarnost. Bog Otac, Duh Sveti i Isus Krist kao posvećena hostija unutar *tece* koja je obilježena zrakama i anđelima u adoraciji prikazani su vrlo eksplicitno i umjetnički dojmljivo u vertikalnome rasporedu. Čitajući odozdo prema gore poredani su Duh Sveti, Krist i Bog Otac. Na čvoru je prikaz golubice, u *teci* se izlaže i slavi Presveta hostija koja zrači svjetlom zlatnih zraka dok je na samom vrhu Bog Otac s trokutnom kapom nad kojom je zlatni križ.

Na bazi se uz uobičajene euharistijske simbole klasja i grozdova uočava još jedan rjeđe prikazivan element euharistije: janje leži na zatvorenoj knjizi iz koje visi sedam okruglih pečata. Prikaz prepoznajemo kao Krista – Janje iz biblijske knjige Otkrivenja (sl. 9).¹¹⁷ Knjiga sa sedam pečata na kojoj Janje leži predstavlja Božji plan spasenja koji ostaje zapečaćen sve dok ga Krist ne otvori; jedino je Janje dostojno otvoriti sedam pečata. Janjetova žrtva postaje vječna liturgijska prisutnost; Kristovom žrtvom

117 Biblija 1996, str. 1155-1156, Otk 5, 1-7: *Potom u desnici »onoga koji je sjedio na prijestolju« opazih »knjigu ispisanu iznutra i izvana« i »zapečaćenu« sa sedam pečata. I opazih silna anđela gdje jakim glasom viče: »Tko je kadar da otvori knjigu i da razlomi njezine pečate?« Ali nitko ni na nebu, ni na zemlji, ni pod zemljom nije mogao niti otvoriti knjige, niti je čitati. I ja sam gorko plakao što se nitko ne nađe kadar niti da otvori knjigu, niti da je čita. Tada mi jedan od Staraca reče: »Nemoj plakati, pobijedio je 'Lav' iz Judina plemena, Davidov 'Izdanak', tako da može otvoriti knjigu i njezinih sedam pečata!« Tada opazih između prijestolja s četirima Bičima i između Staraca »Janje« gdje stoji kao »zaklano«. Imalo je sedam rogova i »sedam očiju«, to jest sedam Duhova Božjih poslanih »po svoj zemlji«. I Janje se primaknu da uzme knjigu iz desnice onoga »koji sjedi na prijestolju«.*

Slika 7
Bulićeva pokaznica darovana crkvi Gospe od Otoka (snimio Jakov Teklić)

Slika 8
Pokaznica iz Kostrene (snimila Mateja Jerman)

otkriven je i ostvaren Božji plan spasenja, a u euharistiji se ta žrtva slavi.¹¹⁸

Janje sa sedam pečata često se prikazivalo u umjetnosti vezujući se uz euharistijsko slavlje.¹¹⁹ Ovaj motiv nije samo apokaliptička slika već i konkretna teološka i liturgijska poruka. Na ovoj pokaznici Janje vizualizira nebesku viziju i zemaljsku liturgiju na mjestu susreta s Kristom. Krist-Janje prisutan je u posvećenoj hostiji koja se u

Slika 9
Janje na knjizi sa sedam pečata
(snimila Zoraida Demori Staničić)

pokaznici časti, a njegova je slika postavljena na podnožju, ispod lunule zatvorene u staklenoj teci.

Ikongrafski sličnu pokaznicu nalazimo u Kostreni kraj Rijeke: motivi-simboli su gotovo identični, iako je umjetnička i zanatska realizacija solinske čak i bolja (sl. 8).¹²⁰ Na kostrenskoj je sačuvana punca koja pripada zlataru Karelju Tratniku (Vrh polje pri Kamniku, 1869. – Zagreb, 1935.). Radionica Tratnik, s dužim obiteljskim kontinuitetom, djelovala je na području Slovenije i sjeverne Hrvatske, a njihovi su se zlatarski uradci reklamirali u tadašnjemu katoličkom tisku.¹²¹ Poznavanje i svladavanje zlatarskoga umijeća članovi ove radionice naslijedili su od svoga učitelja Mathausa Schreiera, ljubljanskoga zlatara iz 19. stoljeća, čija se vrlo slična pokaznica s dominantnim neobaroknim ukrasom čuva u Ljubljani.¹²²

Pokaznica iz Solina, na žalost, nije obilježena zlatarskim znakovima pa je naprečac, bez detaljnijih arhivskih istraživanja (ali uz stilske poveznice sa djelima Karela

118 Prema priopćenju kapelana župe Gospe od Otoka don Roberta Pudara, kojemu zahvaljujemo na pomoći i ljubaznosti, pokaznica je i danas u kultu: izlaže se klanjanju Presvetom srijedom kada ga štuje molitvena skupina Straža sv. Josipa.

119 Među mnogim prikazima Jaganjca u umjetnosti od oltara do minijatura najpoznatiji je Ghentski oltar Huberta i Jana van Eycka u Belgiji. U okviru opširne teološke i povijesno-umjetničke literature navodim samo E. Panofsky 1953, str. 205-246. Raskošni privjesak iz Perasta s prikazom *Agnus Dei* u kojem Janje s križem i zastavom stoji na knjizi, ali bez pečata, donosi P. Pazzi 2009b, str. 310.

120 M. Jerman 2014, str. 143-144.

121 Isto, str. 145-149.

122 Schreinerova neobarokna pokaznica u nekim detaljima ima sličnosti sa solinskom, poput kombinacije srebra i zlata, prikaza Boga Oca i apokaliptičnog Jaganjca na knjizi s visećim pečatima, koji je izveden u srebru i postavljen između drške i ostensorija. Sličnosti te ljubljanske i Tratnikove pokaznice iz Kostrene proizlaze iz sličnih i zajedničkih modela, s obzirom da je Schreiner podučavao Tratnikove. M. Jerman 2014, str. 147-149.

Tratnika i Matthausa Schreiner), teško reći gdje ju je don Frane mogao nabaviti. S obzirom na vrsnoću izrade vjerojatno se radilo o kvalitetnijoj radionici, možda bečkoj,¹²³ gdje je često boravio obavljajući niz poslova oko čuvanja i zaštite kulturne baštine Dalmacije, ili možda u Ljubljani ili Mariboru,¹²⁴ a možda čak i u Zagrebu kod nekog od provjerenih i reklamiranih dobavljača koji su nudili kvalitetnu liturgijsku opremu renomiranih radionica.¹²⁵ U svakome slučaju pokaznica je obilježena vizualno upečatljivim zavjetnim donatorskim natpisom koji je mogao nastati tijekom izrade, no ne treba odbaciti ni mogućnost da je naknadno pažljivo ugraviran kod nekoga od splitskih zlatara.

Teološki i ikonografski program ove pokaznice, čiji ideator nije bio don Frane, tj. nije nastala po njegovoj zamisli i narudžbi već je kupljena, odgovara programu tzv. liturgijskoga pokreta ili liturgijske obnove koja je u 19. stoljeću nastala unutar Katoličke crkve, prvenstveno u Njemačkoj, Engleskoj i Francuskoj. Cilj pokreta bio je produbiti razumijevanje i sudjelovanje vjernika u liturgiji, posebno u euharistijskome slavlju. Pokret je obuhvaćao niz značajki među kojima se isticala važnost i povijest liturgije. Unutar pokreta liturgijske obnove pojavljuju se mnoge značajne ličnosti koje su proučavale povijest liturgije i umjetnosti. Pokretu je pripadao i spomenuti Fritz Witte s kojim je don Frane održavao kontakte.¹²⁶ Među sudionicima pokreta posebno su istaknuti Franz Xaver Kraus i Franz Bock, koji se bavio istraživanjem povijesti liturgije i kršćanske simbologije. Njegova istraživanja objavljena u brojnim knjigama i časopisima pridonijela su širenju znanja o starim liturgijskim oblicima, posebno simbolici. Sudionici i promicatelji liturgijskoga pokreta kopiraju stare kršćanske simbole i motive te ih kombiniraju s ukrasima iz 19. stoljeća, dajući tako nove predloške za liturgijski pribor i misno ruho po kojima brojni zanatlije, educirani unutar pokreta obnove, izrađuju nove predmete. Takav zanimljiv prikaz staroga i novoga nalazimo na solinskoj pokaznici, posebno u detalju scene apokaliptičnoga Jaganjca na knjizi sa sedam pečata.¹²⁷

Slika 10
Natpis ispod podnožja Bulićeva kaleža (snimio Živko Bačić)

Crkve u Dalmaciji, od onih najvećih do najmanjih, od katedrala do redovničkih crkava, imaju svoje inventare koje se stoljećima uz različite povijesne događaje i mijene, ponekad vrlo nepovoljne, pažljivo čuva. Osobito su važni predmeti koji se koriste u liturgiji, *supellex sacra*, među kojima kaleži zauzimaju posebno mjesto. Najčešće ih proučavamo unutar povijesno-umjetničke discipline zbog njihove umjetničke vrijednosti, dragocjenih materijala i načina izrade, istraživanja majstora i radionica, ikonografije,¹²⁸ često zaboravljajući na suštinsko značenje, simboliku i funkciju.

U Splitu, u Nadbiskupskome sjemeništu, sačuvan je jedan skromni kalež koji se ni po čemu ne bi isticao među brojnim kaležima u gradskim crkvama i riznicama, da nije obilježen gotovo slučajno uočenim natpisom koji mu daje važan liturgijski i povijesni kontekst te ga upravo iz

123 Poznato je da su vladari habsburške kuće darivali crkve u Hrvatskoj liturgijskim posuđem ili ruhom iz radionica Beča, Graza, Trsta, Augsburga i danas ih nalazimo u riznicama u Splitu, Trogiru, Zadru i Dubrovniku. O tom aspektu austrijske vlasti M. Repanić Braun 2017, str. 327-345.

124 Don Frane Bulić, zahvaljujući redovitim zdravstvenim odlascima u Rogašku Slatinu, već od devedesetih godina 19. stoljeća mogao je vidjeti liturgijske predmete slovenskih zlatara i tako izabrati pokaznicu. Za sada nije moguće sa sigurnošću utvrditi gdje je solinska pokaznica nastala, ali stilske su podudarnosti prepoznatljive, što otvara i mogućnost zajedničkoga predloška.

125 M. Jerman 2014, str. 138-139; A. Koprčina 2012; 2022, str. 303-307.

126 Usp. bilj. 57.

127 O pokretu liturgijske obnove, sudionicima, djelima i važnosti detaljnije vidi u I. Svedružić Šeparović 2025.

128 Među ranije objavljenim inventarima najkorisniji su nam: C. Cecchelli 1932; A. Santangelo 1935; D. Diana – N. Gogala – S. Matijević 1972, preko različitih izložbi i kataloga sve do novijih važnih monografija: R. Tomić – N. Jakšić 2004; D. Tulić – N. Kudiš 2014, uz druge recentnije radove, posebno monografske obrade pojedinih katedrala i crkava.

Slika 11
Bulićev kalež (snimio Živko Bačić)

Slika 12
Čaška kaleža (snimio Živko Bačić)

toga razloga treba posebno istaknuti. S donje strane, ispod podnožja kaleža stoji nadodani okrugli pozlaćeni medaljon s ugraviranim kurzivnim natpisom: *Ostavština / Msgra / D. F. Bulića / † 29. VII. 1934*. Na kraju riječi *Msgra* je znak kraćenja, a sa strane papirić s bilješkom: *Nadb. Sjemenište* (sl. 10).¹²⁹

Kalež ima uobičajeni, tradicionalni oblik čaše, koji se uz načine ukrašavanja i izvedbe mijenjao kroz stoljeća. Kaleži su, inače, najčešće oblikovani kao visoke čaše, uzdignute radi podizanja i postavljene na podnožje, koje je radi stabilnosti najčešće imalo okrugli ili poligonalni oblik.¹³⁰ Bulićev kalež napravljen je od srebra uz tragove pozlaćivanja, u tehnici lijevanja, iskucavanja i graviranja (sl. 11).¹³¹ Baza, odnosno podnožje, okrugla je i lagano uzdignuta – »nadsvedena« (u stručnoj terminologiji), ukrašena reljefnim lišćem koje se povija, izvedenim u tehnici

iskucavanja. Na uvučenom dijelu, tzv. koljenu, ukucan je pravilni biserni niz. Među lišćem akanta i hrasta upletena su tri anđeoska *putta* koji lebde. Prikazani su u poluprofilu; jedan u raskriljenim rukama nosi Veronikin rubac na kojem se nazire Kristovo lice okrunjeno trnovom krunom. Prema analogijama s drugim sličnim kaležima, preostala dva anđela morala su nositi neka druga oruđa Muke, najčešće čekić i spužvu koji se danas uopće ne uočavaju.¹³² Lijevani kruškoliki čvor postavljen je između baze i košarice s čašom na nekoliko prstenastih međučlanova koji su novije izrade. Čvor ili *nodus* zamišljen je kao pupoljak kruške; ukrašen je s tri simetrično raspoređene glavice kerubina, također izvedenih lijevanjem u kalupima, između kojih su u plohu čvora ugravirani buketi od cvijeća i voća. Glatka, iznutra pozlaćena čaša izvijena obruba, umetnuta je u košaricu izrađenu »na proboj«, odnosno s otvorenim

129 Zahvaljujemo don Mati Brečiću na ljubaznosti i pomoći.

130 U muzejskoj zbirci franjevačkoga samostana u Livnu izložena je najobičnija staklena čaša koju su u vremenima iza Drugoga svjetskog rata zatočeni svećenici u zeničkome zatvoru koristili kao kalež.

131 Dimenzije su: visina 22,5 cm, promjer čaše 8,5 cm, promjer baze 15 cm.

132 Vrlo slični kaleži nalaze se u samostanskim riznicama u Makarskoj i Imotskome. I. Lentić 1984, str. 227; Z. Demori Staničić 2004-2006, str. 654-655.

prošupljenim dijelovima. I čaška je ukrašena reljefnim povijenim hrastovim lišćem među kojim slobodno lebde *putti* različitih položaja i kretnji, noseći izvorno u rukama simbole Muke, od kojih se razaznaju samo čavli (sl. 12).

Ovaj je kalež kao i većina drugih obilježen žigovima koji su garantirali kvalitetu plemenitih i skupih materijala. S donje strane podnožja uočava se pet oštećenih, odnosno nečitljivih žigova među kojima se prepoznaje mletački krilati lav *a moleca* uz neidentificirani žig sa slovima S i M između kojih je križ (?) (sl. 13). Žigove ili punce ima i čaša koja je pozlačena s unutrašnje strane: oni su utisnuti na blago izvijenome obodu. Obilježena je mletačkom državnom puncom lava u krugu dok su ostali žigovi oštećeni i dijelom nečitljivi (sl. 14).

I žigovi, ali i stilske odlike i tehnička obrada ornamentacije i likova don Franin kalež svrstavaju u bogatu produkciju mletačkoga zlatarstva 18. stoljeća prepoznatljiva u plastičnoj biljnoj dekoraciji te razvijenim tjelesnim oblicima *putta*. Kao i drugi liturgijski predmeti: moćnici, pokaznice i kadionice, kaleži, pa i ovaj, nastaju u specifičnim zlatarskim tehnikama iskucavanja srebrenoga lima na kalupima da bi se dobivene zakrivljene plohe potom posebnim zlatarskim alatima ukrašavale tehnikama graviranja i cizeliranja, uz ponegdje prisutno fino ohrapljivanje površina tzv. *sabbiato* tehnikom koja stvara dojam sitnoga, finoga pijeska. *Sabbiato* je prisutan i na ovome kaležu na podnožju. Korišteni ornament najčešće su biljnoga podrijetla: obuhvaćaju različite vrste listova, najčešće akan-tovih i hrastovih, plodove, vitice i volute.

Čvorovi koji su, osim što su ukrasni, prvenstveno konstruktivni elementi kaleža s obzirom na to da nose čašu, a i mjesto su hvata rukom, tijekom 17. stoljeća imaju čvrsti i kompaktni oblik kugle ili jabuke, za razliku od ranijih gotičkih koji su bili spljošteni i raščlanjeni. Tijekom 18. stoljeća ukrasi kaleža i drugih liturgijskih predmeta dobivaju naglašeniju simboliku euharistije, uz motive klasja, grozdova i simbola Muke te likova anđela, ponekad i figuralnih pasionskih scena. Kroz ovakav barokni ukras liturgijskoga posuđa provodi se protureformacijski ikonografski program kojim se prvenstveno naglašava simbolika i kontekst euharistijske žrtve. Ornament u 18. stoljeću, što je i ovdje slučaj, postaje razvijeniji i dinamičniji. Podnožja 18. stoljeća uzdižu se od ravne plohe uz naglašenija zakrivljenja i zaobljenja. Čvorovi se također izdužuju

i svijaju, uz postavljanje lijevanih reljefnih aplikacija s nizom antropomorfnih i alegorijskih simbola.

Osobitost predmeta od plemenitih materijala način je njihova označavanja posebnim žigovima ili puncama koji utvrđuju i garantiraju kvalitetu metala.¹³³ Označavanje žigovima posebno je zanimljivo za mletačko zlatarstvo. Žigovi se, određeni državnim i cehovskim pravilima, u Veneciji koriste još od 14. stoljeća. Zlatari su bili učlanjeni u bratovštinu sv. Antuna Opata, vjerojatno zbog plamička pročišćenja koji ovaj srednjovjekovni svetac nosi u ruci, a koji u proizvodnji metala implicira osnovni proizvodni proces. Sistem označavanja puncama trajat će u Veneciji kontinuirano sve do 1810. godine kada francuske vlasti uvode nove oznake.¹³⁴ U novije su vrijeme istraženi brojni dokumenti o venecijanskome zlatarstvu od 14. do 19. stoljeća, što je dovelo do važnih spoznaja o majstorima, radionicama i žigovima.¹³⁵ Svi predmeti od srebra i zlata proizvedeni u Republici Sv. Marka morali su biti ovjereni s nekoliko vrsta žigova; državni grb s mletačkim lavom u okruglome ili ovalnome okviru tzv. *leone a moleca*,¹³⁶ slijedi kontrolni žig, potom znakovi radionice i na kraju majstora zlatara. Prije utiskivanja državnoga žiga u državnoj se kovnici (*Zecchi*) provjeravala kvaliteta metala. Postupak su provodili državni službenici *sazadori* i *toccadori* i to dvojica za svaki predmet, a nisu imali uvid u međusobne poslove. Tek nakon što bi oni udarili svoju oznaku predmet se mogao ovjeriti državnim grbom lava sv. Marka.

Punce su ukucavane posebnim čeličnim štapićem pa je kvaliteta otiska ovisila o snazi i smjeru udarca. Zanimljivo je, međutim, da najveći dio punciranih predmeta u Dalmaciji ne poštuje do kraja ovakva pravila označavanja pa je ovaj splitski kalež među rijetkima s pet puncu. Vrlo su rijetki predmeti s pet propisanih žigova: zlatara, radionice, prvog *sazadora* ili *toccadora*, drugog *sazadora* ili *toccadora* te lava sv. Marka. Etimologija naziva *sazador* ili *toccador* potječe od tehnologije postupka kontrole kvalitete. *Sazo* i *tocca* provjeravali su deklariranu čistoću srebra i zlata. Riječ *sazo* (*assaggiare* = kušanje) koristio se isključivo u kontroli većih predmeta od srebra čija je težina prelazila dvije unce (unca = 29,81 gr). Postupak je obuhvaćao urezivanje cik-cak linije, a strugotine bi se topile nad zapaljenim ugljenom. O boji plamena ovisila je kvaliteta metala. Postupak *tocce* (*tocco* = dodir) upotrebljavao se za kontrolu manjih zlatnih i srebrnih predmeta čija je težina bila ispod dvije unce. Predmet

133 Nomenklatura određivanja kvalitete srebra i zlata zadržana je u zlatarstvu do naših dana. Vidi M. Rosenberg 1928.

134 P. Pazzi 1992.

135 P. Pazzi 1990; 1992; 1994; 1998; P. Goi – G. Bergamini 1992.

136 To je krilati lav svetoga Marka, ali u zaobljenome obliku unutar okrugloga medaljona, često s raširenim krilima ispruženim prema naprijed, tako da slični naka, odnosno *molecu*, koji živeći u pjeskovitoj laguni mijenja oklop i jedna je od omiljenih gastronomskih poslastica gradova na lagunama.

Slika 13
Punce s donje strane podnožja kaleža (snimio Živko Bačić)

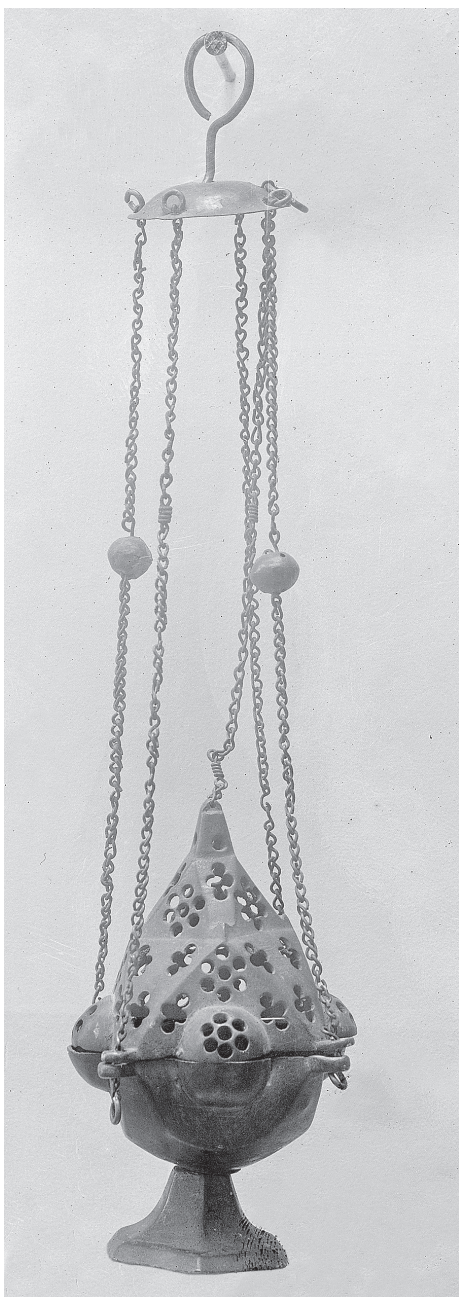
Slika 14
Punce na rubu čaše kaleža (snimio Živko Bačić)

bi se zagrebao posebnim kamenom *pietra di paragone* i na trag kapnula kiselina spravljena prema deklariranoj čistoći. Ako bi trag ostao sačuvan bilo je sigurno da metal nije bio lošije kvalitete od deklarirane. Najčešći žigovi na srebrenim predmetima upravo su kontrolne punce *sazadora* ili *toccadora*. Za razliku od ostalih, oni se mogu raspoznati po inicijalima između kojih su najčešće ukomponirani figuralni simboli ptice, kule, slova, cvjetovi i plodovi.¹³⁷

Državni žig s lavom sv. Marka na predmetima od metala potječe iz 12. stoljeća kada *Zecca* počinje kovati mletački novac. Žig se čuvao u *Zecchi* u škrinji s tri ključa koje su posjedovali gaštald bratovštine, *sazador* i *toccador*. Na temelju usporedne analize mnogih državnih puncu Pietro Pazzi došao je do zanimljive pretpostavke da su tijekom 15. i 16. stoljeća Istra i Dalmacija imale posebne ekstrateritorijalne žigove.¹³⁸ Pojedini dalmatinski gradovi kao

137 Zahvaljujući istraživanjima P. Pazzija žigovi su velikim dijelom pročitani iz dokumenata 17. i 18. stoljeća i povezani uz kontrolore, radionice i majstore. P. Pazzi 1998.

138 P. Pazzi 1990, I, str. 46.

Slika 15
Bulićeva kadionica nabavljena u Dugopolju, prije 1926.
(stara fototeka AMS)

Zadar i Kotor imali su u 18. stoljeću vlastite žigove s likovima svojih zaštitnika sv. Stošije i sv. Tripuna.¹³⁹

Godine 1773. u Veneciji su registrirane 122 zlatarske radionice (ne računajući majstore dijamantare) u kojima radi 210 majstora, 116 šegrta i 90 pomoćnika.¹⁴⁰ Oni uz radionice ostalih gradova Republike opslužuju prostrani teritorij *Terraferme* i *Stato del Mar* do Krfa i ostalih jonskih otoka. Zlatarski nauk trajao je pet godina (započinjao je u dobi između sedam i 18 godina), nakon čega su šegrtri još dvije godine morali biti pomoćnici. U majstorskome ispitu stečeno su znanje trebali dokazati izradom umjetničkoga predmeta posebno u okviru specijalizacije.¹⁴¹

Analizirajući podrobnije don Franin kalež, na njemu se uočavaju detalji koji upućuju na to da on nije jedinstvena umjetnička cjelina. Uočljivi su, naime, dijelovi intervencije, svojevrsnoga popravka koji je napravio neki vješti zlatar. Podnožje i čaška u koju je fiksirana čaša nisu jedinstvena cjelina, a po svoj prilici niti čvor, nego su sastavljene; na to upućuju tragovi spajanja lotanjem, kao i sasvim novi prstenasti međučlanovi koji su sve dijelove vijcima učvrstili i povezali u cjelinu. Na likovima *putta*, posebno na njihovim licima, uočljivi su postupci retuša, odnosno »reintegracije« s ostalim dijelovima prikaza. Don Frane ga je, kao što je gore rečeno, kupio 1909. godine od splitskoga zlatara Josipa Botte.¹⁴² Sudeći prema stilskoj analizi ornamentacije i figuracije na podnožju i čaški, malo je vjerojatno da su bili dio iste cjeline, a po svoj prilici nije ni čaša, s obzirom na to da ima posve drugačije punce. Ovaj zlatarski »kolažirani« kalež Bulić je kasnije osobno koristio vršeći obred mise u svojoj kapeli da bi ga potom zavještao Nadbiskupskome sjemeništu.

Još je jedan liturgijski predmet don Frane imao i koristio u svojoj privatnoj kapeli, a koji nam je, na žalost, poznat samo iz fotografije i dokumenta o kupnji.¹⁴³ Don Frane je 1910. godine od župne crkve u Dugopolju kupio jedan *starinski kadionik* koji je nakon toga i fotografiran kako i svjedoči stakleni negativ sačuvan u Arheološkome muzeju u Splitu (sl. 15).¹⁴⁴ Stoga tu kadionicu možemo opisati samo prema fotografiji dok nam materijal, tehnika izvedbe i dimenzije ostaju nepoznate. Prema analogijama sačuvanih kadionica iz srednjega vijeka može se

139 Isto, str. 46; II, str. 229-238; 1994, str. 13; 2009a; 2009b.

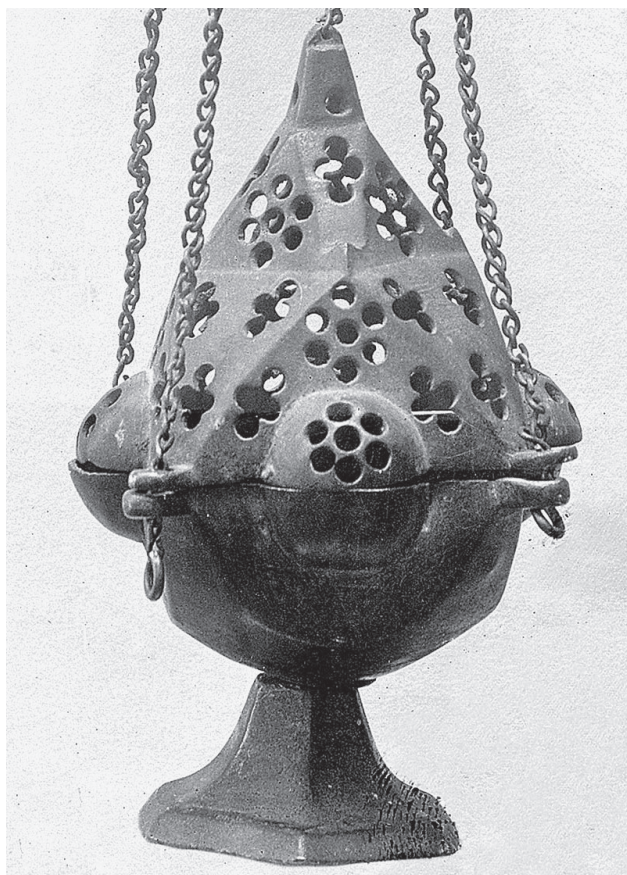
140 P. Pazzi 1992, I, str. 15-16.

141 Navode se specijalizacije: *legare pietre alla maniera veneziana, alla francese, catenelle, cordoni alla spagnola, filigrana, fonditori, fabricabnti di calici, di stoviglie, di bottoni, intagliatori d avorio* itd. U zlatare ubrajali su se i kristalari, rezači dijamanta, rubina i ostaloga dragog kamenja. P. Pazzi 1992, I, str. 34.

142 U Splitu u to vrijeme djeluje nekoliko poznatih zlatarskih radionica: Botta, Andretta, Meneghini, Miotto, Pezzi i dr. S. Piplović 1995; V. B. Lupis 2022, str. 9-24; B. Goja 2016, str. 230-233.

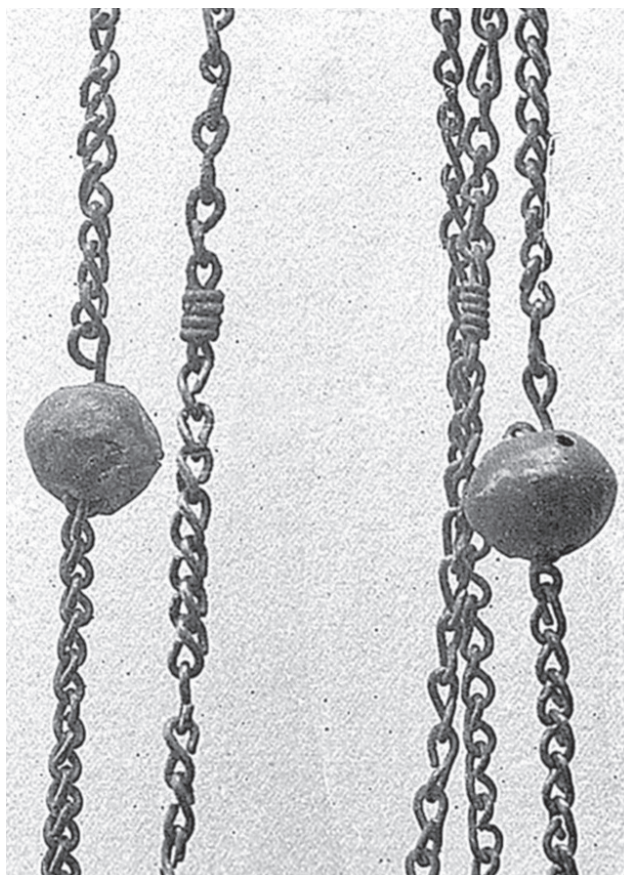
143 Vidi gornji tekst.

144 Vidi gornji tekst.

Slika 15a
Kadionica s poklopcem (stara fototeka AMS)

pretpostaviti da je bila napravljena od bronce koja je mogla biti i pozlačena, u tehnici lijevanja i »na proboj«, odnosno s prošupljenim dijelovima radi boljšeg dimljenja zapaljenoga tamjana ili neke druge mirisne smole. Polukuglasta posuda u kojoj se palila smola postavljena je na šestorostranoj bazi skošena oboda koja se u formi krnje šestorostrane piramide sužava prema vrhu. Vanjski obod posude četverolobno je zakrivljen prateći formu poklopca koji se podiže uz pomoć pet lanaca (jedan središnji i četiri lateralna) oslonjenih na četiri pravokutna istaka. Na rubovima poklopca postavljena su četiri poluobla mjehurasta medaljona koji, radi što boljšeg zatvaranja, priliježu onima na rubu posude. I na poklopcu su između medaljona postavljeni istaci kroz koje prolaze lanci. Medaljoni na poklopcu su, za razliku od onih s posude, izvedeni »na

Slika 15b
Dio lanca za kadionicu s kuglama (stara fototeka AMS)

proboj« radi propuštanja dima, tj. perforirani su manjim rupičastim otvorima koji su raspoređeni u forme slične šestorolatičnim cvjetovima sa središnjim tučkom. Poklopac stožasta oblika također je perforiran istim probojima koji se, radi propusnosti, ali i estetskoga dojma ritmizacije površine, izmjenjuju s četverolatičnim. Iz istoga je razloga poklopac podijeljen rasterom manjih plitkih zabata u dva reda, uz diskretno naglašavanje njihovih bridova (sl. 15a). Na vrhu poklopca prošupljen je istak sa spiralnom oprugom kao hvatište središnjega lanca. Lanci su posve jednostavni, sastavljeni od žičanih »S« očica. Na polovici visine dva su nasuprotna lanca presječena spljoštenim kuglama (sl. 15b). Na vrhu kadionice postavljen je plitki tanjurasti držač na koji su lanci pričvršćeni okruglim očicama te okrugla kuka za vješanje kadionice.¹⁴⁵

¹⁴⁵ S obzirom na to da je opis nastao prema fotografiji nije moguće razlučiti jesu li neki dijelovi kadionice mogli biti izmijenjeni ili popravljani. Također nije moguće odrediti ni njezine dimenzije, posebno visinu koja kod sličnih primjera uglavnom varira između 20 i 30 cm (osim onih u crkvi sv. Jakova u Campostelli) kao ni debljinu lima ili prisustvo pozlate.

Vrlo slična ovoj kadionici iz Dugopolja koju je don Frane otkupio i o kojoj u poznatoj literaturi o Dugopolju nema posebnog spomena¹⁴⁶ i kojoj se, na žalost, izgubio trag, kadionica je u British Museumu u Londonu (inv. broj 1873,0715.1). Kupljena je u Engleskoj 1873. godine, a u muzejskoj kartici dostupnoj na internetu datira se u 13. stoljeće.¹⁴⁷ Druga vrlo slična kadionica, koja se od dugopoljske razlikuje po obliku podnožja, nalazi se u muzeju mjesta Ovaro u talijanskoj pokrajini Friuli i datira se u 14. stoljeće.¹⁴⁸ Njima se pridružuju i kadionice iz Keresztfalva (Slovačka) i Tóthfalua (Vojvodina) što pokazuje njihovu rasprostranjenost, a koje su u svoje vrijeme bile datirane u 15. i 16. stoljeće, što je ipak kasno (sl. 16).¹⁴⁹ One zajedno dijele isti estetski i kompozicijski princip kadionica koje su od 13. stoljeća nastajale u radionicama na području uz rijeke Moesi i Rajnu¹⁵⁰ i koje nastavljaju slavnu tradiciju mozanskoga zlatarstva koje je stvaralo remek djela od 11. do 13. stoljeća.¹⁵¹

Nakon poznatih kadionica iz Vrlike¹⁵² i Klapavica¹⁵³ i ovu »virtualnu dugopoljsku kadionicu« treba pripojiti srednjovjekovnim liturgijskim predmetima u Dalmaciji, nadajući se da nije zauvijek izgubljena. S obzirom na njezine stilske odlike koje se mogu iščitati iz dostupne fotografije, treba je datirati u prvu polovinu 14. stoljeća ističući joj piramidalnu bazu, mješurasta izbočenja, naglašene bridove i arhitektonsku formu poklopca. Ovdje tek naznačena arhitektura plitkih prošupljnih zabata kasnije će se u gotici razviti do krajnosti imitirajući gotičke katedrale sa svim detaljima krovica, stupića i fijala. Način ukrašavanja kadionice sasvim je minimalistički; svodi se na lagana mješurasta ispupčenja i komponiranje okruglih perforacija dok su zabati tek naznačeni i odijeljeni tankim, plitkim bridovima. Fotografija pokazuje i rustičnost izvedbe lijevanja i kovanja, hrapavost površine (koja može biti i trag protoka vremena), tragove alatki i jednostavnu izvedbu tehničkih detalja i spojeva.

Lik i djelo don Frane Bulića kao arheologa, konzervatora i profesora istražen je u mnogim, za našu kulturu, bitnim aspektima, no ova ga tri liturgijska predmeta

Slika 16
Kadionice iz Keresztfalva (Križová Ves) i Tóthfalua (Totovo selo) (iz K. Divald 1907, str. 11)

– monstranca, kalež i kadionica – otkrivaju u djelovanju, ali i zvanju koje nam je dosad, na žalost, bilo najmanje poznato, a dominantno je: don Frane je bio svećenik i kao takav je i djelovao. Premda bez poznate provenijencije, ti su predmeti trajan spomen Bulićeve vjere i vrijedni umjetnički radovi. Don Franu Bulića danas uglavnom doživljavamo kao važnoga javnog djelatnika, poglavito kao istraživača starokršćanske arheologije i konzervatora, ali ga opisani predmeti, koje je nabavio i zavještao, prikazuju prvenstveno kao svećenika – uvaženoga crkvenog premeta i naručitelja s visokim estetskim kriterijima. Zato oni mogu biti početak nekoga novog istraživanja o Buliću.

146 U staroj župnoj crkvi sv. Mihovila u Dugopolju prema vizitaciji splitskoga nadbiskupa Stjepana Cupillija s nadnevkom 24. svibnja 1718. među ostalim pokretnim inventarom navodi se *turibulo* (kadionica) s *navicellom* (tamjanicom). (F. Oreb – M. Žic 2001, str. 553.) Je li kadionica koju je otkupio don Frane Bulić baš ona koja se spominje u vizitaciji, nije moguće utvrditi. Također ostaje nepoznat podatak o njezinu mogućem podrijetlu, tj. je li mogla pripadati nekoj ranijoj fazi crkve sv. Mihovila koja je, sudeći prema natpisu, bila sagrađena 1700. godine, ali u kojoj se uočavaju različiti raniji arheološki i građevinski slojevi. (Isto, str. 547-566.) U Dugopolju i oko njega utvrđeni su i važni srednjovjekovni arheološki lokaliteti. H. Gjurašin 2010.

147 https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1873-0715-1 (20. 7. 2025.); H. Westermann-Angerhausen 2014.

148 F. Coden 2016, str. 116-131.

149 K. Divald 1907, str. 11 (slika), 14. Tóthfalua = Totovo selo (općina Kanjiža), Vojvodina, a Keresztfalva = Križová Ves (Prešovska regija), sjeverna Slovačka.

150 Isto.

151 G. Chapman 1987; Mosan school.

152 A. M(ilošević) 2000.

153 F. Bulić 1907, T. XIII.

Kratice

AMS	= Arheološki muzej u Splitu, arhiv don Frane Bulića
Dugopolje	= Ante Gulin (ur.), <i>Dugopolje. Zbornik radova Općine Dugopolje, I.</i> , Zagreb – Dugopolje 2001.
Hrv. rev.	= Hrvatska revija, Zagreb
Kult. bašt.	= Kulturna baština, Split
List bisk.	= List biskupije splitske i makarske (List biskupije splitsko-makarske), Split
NAS	= Nadbiskupski arhiv Split, S-M, spisi, god. 1918., br. 1990
NSS	= Nadbiskupsko sjemenište Split, arhiv Sjemeništa, 3. Beneficiji, zaklade i fondovi, sign. 3.7.31.: Zaklada – don Frane Bulića, d) Inventar predmeta iz kućne kapele don Frane Bulića
Sto godina	= Vinko Sanader – Marko Matijević (ur.), <i>Sto godina župe Gospe od Otoka Solin</i> , Solin 2011.
VAHD	= Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split

Literatura

N. Anzulović 1981	Neda Anzulović, <i>O historijatu gradnje Arheološkog muzeja u Splitu</i> , VAHD LXXV, Split 1981, 163-208.
N. Anzulović 1982	Neda Anzulović, <i>Amerikanci u Arheološkom muzeju u Splitu</i> , Kult. bašt. 13, Split 1982, 112-124.
N. Anzulović 1985	Neda Anzulović, <i>Postanak i razvoj biblioteke Arheološkog muzeja u Splitu</i> , VAHD 78, Split 1985, 151-212.
ASS 1904-1905	Acta Sanctae Sedis XXXVII, Romae 1904.-1905.
Ž. Bezić 1985	Živan Bezić, <i>Svećenički lik don Frane Bulića</i> , Crkva u svijetu 2, Split 1985, 129-133.
Biblija 1996	<i>Biblija. Stari i Novi zavjet</i> , Jure Kaštelan – Bonaventura Duda (glav. ur.), Zagreb 1996.
Blagoslov 1901	<i>Blagoslov spomen-križa na Mrljanu</i> , List bisk. VI, Split 1901, 45-46.
M. Bonačić Mandinić 1984	Maja Bonačić Mandinić, <i>Nacrt za kronologiju života i rada don Frane Bulića</i> , u: Emilio Marin (ur.), <i>Don Frane Bulić. Katalog izložbe</i> , Split 1984, 69-149.
G. Borčić 2016	Goran Borčić, <i>Povijest pisana svjetlom. Split od Prisce do Adriane II/II</i> , Split 2016.
G. Borčić 2018	Goran Borčić, <i>Povijest pisana svjetlom. Split od Prisce do Adriane III/III</i> , Split 2018.

- M. Bregovac Pisk 2008 Marina Bregovac Pisk, *Portreti u Zbirci grafika Hrvatskog povijesnog muzeja*, Zagreb 2008.
- F. Bulić 1893a Frane Bulić, *Sveta zemlja*, Pučki list 14 (III), Split 21. 8. 1893, 108-110.
- F. Bulić 1893b Frane Bulić, *U Betlemu*, Pučki list 24 (III), Split 15. 12. 1893, 187-189.
- F. Bulić 1894a Frane Bulić, *Do Jordana*, Pučki list 24 (IV), Split 20. 12. 1894, 186-188.
- F. Bulić 1894b Frane Bulić, *Na Kalvariju*, Pučki list 6 (IV), Split 16. 3. 1894, 41-43.
- F. Bulić 1907 Frane Bulić, *Sterro di una chiesa antica cristiana del VI sec. nella località detta Crikvina a Klapavice, nel comune censuario di Klis (Clissa)*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata* XXX, Spalato 1907, 101-122.
- F. Bulić 1908 Frane Bulić, *Un incensiere o turibolo trovato a Crikvina presso Salona*, *Nuovo bullettino di archeologia cristiana* 3-4, Roma XIV/1908, 197-203.
- F. Bulić 1919 Frane Bulić, *Po Fruškoj gori*, *Hrvatska prosvjeta VII-X*, Zagreb 1919, 193-202.
- [F. Bulić] 1929 [Frane Bulić], *Iz uspomena don Frane Bulića: »por la prestige de la nation«*, *Novo doba* 88 (XII), Split 30. 3. 1929, 3.
- V. Bulić 1934 Vinka Bulić, *Svome don Frani*, *Hrv. rev.* 10, Zagreb 1934, 528-530.
- F. Buškariol 1989 Frane Buškariol, *Nalaz groba s nakitom kraj krstionice u Splitu*, *Kult. bašt.* 19, Split 1989, 23-27.
- C. Cecchelli 1932 Carlo Cecchelli, *Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia. Zara*, Roma 1932.
- G. Chapman 1987 Gretel Chapman, *Mossan Art*, u: Joseph R. Strayer (ur.), *Dictionary of the Middle Ages* 8, New York 1987, 495-496.
- F. Coden 2016 Fabio Coden, *Minima medievalia*, *Atti Accademia Roveretana degli Agiati, Classe di scienze umane, Classe di lettere ed arti, god. CCLXVI, ser. IX, vol. VI, A*, Rovereto 2016, 49-131.
- Commercio 1901 *Commercio e professioni*, *Il nuovo schiesone spalantino: lunario ... per l'anno 1902, god. VII*, Spalato 1901, 66-73.
- Z. Demori Staničić 2004-2006 Zoraida Demori Staničić, *Srebrni liturgijski predmeti iz riznice Franjevačkoga samostana u Markarskoj*, *Kačić* XXXVI-XXXVIII, Split 2004-2006, 647-684.
- D. Diana – N. Gogala – S. Matijević 1972 Deša Diana – Nada Gogala – Sofija Matijević, *Riznica splitske katedrale*, Split 1972.
- K. Divald 1907 Kornél Divald, *Szepesvármegye művészeti emlékei III. Impar emléke*, Budapest 1907.
- Don Frane Bulić 1984 Emilio Marin (ur.), *Don Frane Bulić. Katalog izložbe*, Split 1984.
- A. Duplančić 1984 Arsen Duplančić, *Sjećanja Ivana Milčetića na Split i Franu Bulića*, *Kult. bašt.* 15, Split 1984, 37-50.

- A. Duplančić 1986 Arsen Duplančić, *Nekoliko doživljaja don Frane Bulića iz njegove neobjavljene knjige o Saloni*, VAHD 79, Split 1986, 315-348.
- A. Duplančić 1999 Arsen Duplančić, *Crkve kraljice Jelene u Solinu*, Split 1999.
- A. Duplančić 2004 Arsen Duplančić, *Kronologija zbirke slika Arheološkog muzeja u Splitu*, u: Arsen Duplančić – Radoslav Tomić, *Zbirka slika Arheološkog muzeja u Splitu*, Split 2004, 7-39.
- A. Duplančić 2018 A. Duplančić, *Od slova na papiru do slova na kamenu*, u: Arsen Duplančić – Mario Matijević – Marko Trogrlić (ur.), *Helena regina i Solin godine 1898.*, Solin 2018, 15-57.
- A. Duplančić – J. Jovanović 2013 Arsen Duplančić – Jelena Jovanović, *Zgrada Arheološkog muzeja u Splitu : razmišljanja sto godina poslije*, u: Jasna Galjer (ur.), *Muzeji i arhitektura u Hrvatskoj. Zbornik radova 2. kongresa hrvatskih muzealaca, Zagreb, 19.-21. listopada 2011.*, Zagreb 2013, 23-33.
- H. Gjurašin 2010 Hrvoje Gjurašin, *Dugopolje – Vučipolje – Crkvine, kasnosrednjovjekovno groblje (istraživanja 2004./2005. godine)*, Starohrvatska prosvjeta, Ill. ser, sv. 37, Split 2010, 111-133.
- P. Goi – G. Bergamini 1992 Paolo Goi – Giovanni Bergamini, *Ori e tesori d'Europa. Dizionario degli argentieri e degli orafi del Friuli-Venezia Giulia*, Udine 1992.
- B. Goja 2016 Bojan Goja, *Liturgijski predmeti i crkvena oprema od srebra u župnoj crkvi sv. Lovre u Vrboskoj*, u: Radoslav Tomić (ur.), *Vrboska i njezine znamenitosti*, Vrboska 2016, 227-262.
- M. Granić – D. Martinović 2018 Miroslav Granić – Denis Martinović, *Plemstvo Kraljevine Dalmacije 1814. – 1918.*, Zadar 2018.
- I pannolini di Gesù *I pannolini di Gesù: petevano mancare?*, <https://reliquiosamente.com/2018/03/11/i-pannolini-di-gesu-potevano-mancare/> (24. 7. 2025.)
- Imali smo 1903 *Imali smo ne davno...*, List bisk. V., Split 1903, 39, članak bez naslova, rubrika: *Diecezanske vijesti*.
- Iz govora 1934 *Iz govora izrečenih na Bulićevu sprovodu*, Hrv. rev. 10, Zagreb 1934, 557-559.
- M. Jeraman 2014 Mateja Jerman, *Liturgijska srebrnina u župskoj crkvi sv. Lucije u Kostreni*, Zbornik Čakavskog sabora *Kostrena*, V, Kostrena 2014, 133-157.
- A. Jurić 2001 Ante Jurić, *Početak školstva u Dugopolju (1849. – 1908.)*, u: *Dugopolje*, Zagreb – Dugopolje 2001, 277-406.
- Katalog 1898 *Katalog ... von der Handels- und Gewerbekammer Bozen veranstalteten Jubiläums-Ausstellung kunstgewerblicher und hausindustrieller Erzeugnisse ihres Bezirkes...*, Bozen 1898.
- D. Kečkemet 1951 Duško Kečkemet, *Splitski kipari prošlog stoljeća*, Slobodna Dalmacija 1898 (IX), Split 10. 3. 1951, 2.
- D. Kečkemet 1994 Duško Kečkemet, *Splitsko groblje Sustipan*, Split 1994.

- D. Kečkemet 2004 Duško Kečkemet, *Slikari, kipari, arhitekti. Likovna umjetnost novijeg doba u Splitu. Splitski umjetnici i likovni život od 1945. do 1992.*, Split 2004.
- D. Kečkemet 2007 Duško Kečkemet, *Sustipanske grobnice*, Kult. bašt. 34, Split 2007, 389-406.
- D. Kečkemet 2011 Duško Kečkemet, *Likovna umjetnost u Splitu 1900. – 1941.*, Split 2011.
- A. Koprčina 2012 Arijana Koprčina, *Oblikovanje srebra u Hrvatskoj u 19. stoljeću*, doktorska disertacija, Zagreb 2012.
- A. Koprčina 2022 Arijana Koprčina, *Liturgijski predmeti iz 19. i prve polovine 20. st.*, u: Katarina Horvat-Levaj (ur.), *Požeška katedrala*, Požega – Zagreb 2022, 299-308.
- S. Kovačić 2001 Slavko Kovačić, *Popis dugopoljskih župnika i kapelana, svećenika i redovnica*, u: Dugopolje, Zagreb – Dugopolje 2001, 249-258.
- S. Kovačić 2011 Slavko Kovačić, *Osnivanje župe Gospe od Otoka u Solinu i njezini počeci*, u: Sto godina, Solin 2011, 19-55.
- S. Kovačić 2025 Slavko Kovačić, *Glagoljski i latinični natpisi na crkvenoslavenskom jeziku u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji na spomen-križevima postavljenim u župama na smjeni 19. i 20. stoljeća*, u: Slavko Kovačić, *Glagoljaštvo na području stare splitske metropolije*, Split 2025, 435-462.
- K. Kužić 2001 Krešimir Kužić, *Povijest Dugopolja i njegovih sela*, u: Dugopolje, Zagreb – Dugopolje 2001, 149-248.
- I. Lentić 1984 Ivo Lentić, *Zlatarstvo u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja*, Kačić XVI, Split 1984, 215-232.
- V. B. Lupis 2022 Vinicije B. Lupis, *Sakralno zlatarstvo iz župne crkve sv Ivana Krstitelja u Postirima*, Zbornik Umjetničke akademije u Splitu 1, Split 2022, 9-24.
- M. Ljubić 2021 Marina Ljubić, *Mančun, Petar (Mancion; Pietro, Petrus)*, u: Nikša Lučić (glav. ur.), *Hrvatski biografski leksikon 9*, Zagreb 2021, 484-485.
- F. Madirazza 1905 Frane Madirazza, *La fiera di Salona*, Smotra dalmatinska 73 (XVIII), Zadar 13. 9. 1905, 3.
- F. Madirazza 1911 Frane Madirazza, *Storia e costituzioni dei comuni dalmati*, Spalato 1911.
- M. Matijević 2011 Marko Matijević, *Crkve, kapele i groblja u župi*, u: Sto godina, Solin 2011, 65-116.
- M. Matijević – M- Domazet 2006 Marko Matijević – Mladen Domazet, *Solinska svakodnevica u osvit novoga doba*, Solin 2006.
- A. M(ilošević) 2000 A(nte) M(ilošević), *Cetina kod Vrlike, Runjavica. IV. 119. kadionica, posljednja četvrtina 8. stoljeća*, u: Ante Milošević (ur.), *Karolinzi i Hrvati, Katalog*, Split 2000, 251-253.
- L. Moroder 2018 Leo Moroder, *Bera Šepl da Juaut, mi něine*, Calēnder de Gherdēina 2019, Urtijēi cop. 2018, 80-84.
- Mosan school *Mosan school*, u: *Britannica Online*, www.britannica.com (20. 7. 2025.)

- Msgr. don Frane Bulić 1934 † Msgr. don Frane Bulić, List bisk. 8, Split 1934, 78-80.
- F. F. Nakić 1898 Filip Franjo Nakić, *Svečani poklon Isukrstu Odkupitelju i njegovom presmjernomu namjestniku*, List bisk. III, Split 1898, 17-22.
- Nagrdjenje Splita 1919 *Nagrdjenje Splita*, Novo doba 92 (II), Split 28. 4. 1919, 3.
- Nezgodna mons. Bulića 1924 *Nezgodna mons. Bulića u Senju*, Novo doba 227 (VII), Split 30. 9. 1924, 4.
- M. Nikolanci 1964 Mladen Nikolanci, *Frane Bulić. Skica za portret*, Telegram 227 (V), Zagreb 28. 8. 1964, 4.
- O proslavi 1901 *O proslavi svršetka devetnaestoga vieka*, List bisk. I, Split 1901, 2-4.
- F. Oreb – M. Žic 2001 Franko Oreb – Mirosija Žic, *Crkve i kapele na području Dugopolja*, u: Dugopolje, Zagreb – Dugopolje 2001, 547-568.
- E. Panofsky 1953 Erwin Panofsky, *Early Netherlandish Painting. Its Origins and Character, 1, 2*, Cambridge MA 1953.
- P. Pazzi 1990 Piero Pazzi, *I punzoni dell'argenteria e oreficeria veneziana*, Venezia 1990.
- P. Pazzi 1992 Piero Pazzi, *I punzoni dell'argenteria veneta, I, II*, Pola 1992.
- P. Pazzi 1994 Piero Pazzi, *Itinerari attraverso l'oreficeria veneta in Istria e Dalmazia*, Treviso 1994.
- P. Pazzi 1998 Piero Pazzi, *Dizionario Aureo. Dizionario biografico degli orefici, argentieri, gioiellieri, diamantari, peltrai, orologiai, tornitori d'avorio e scultori in nobili materiali nei territori della Repubblica Veneta*, Treviso 1998.
- P. Pazzi 2009a Piero Pazzi, *Opći uvod u proučavanje zavjeta*, u: Radoslav Tomić (ur.), *Zagovori svetom Tripunu. Blago Kotorske biskupije*, Zagreb 2009, 286-303.
- P. Pazzi 2009b Piero Pazzi, *Uvod u draguljarstvo*, u: Radoslav Tomić (ur.), *Zagovori svetom Tripunu. Blago Kotorske biskupije*, Zagreb 2009, 304-315.
- Pio IX. 1872 *Sanctissimi in christo patris et domini nostri domini Pii divina providentia papae IC constitutio super privilegiis protonotariorum apostolicorum ad instar nuncupatorum*, Romae 1872.
- S. Piplović 1988 Stanko Piplović, *Radovi na sakralnim građevinama u Splitu i okolici na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, Kult. bašt. 18, Split 1988, 51-66.
- S. Piplović 1995 Stanko Piplović, *Zlatari iz obitelji Botta*, Kult. bašt. 26-27, Split 1995, 53-60.
- S. Piplović 1996 Stanko Piplović, *Solinski sajmovi u prošlosti*, Solinska kronika 23 (III), Solin 15. 7. 1996, 16.
- S. Piplović 2001 Stanko Piplović, *Područje Dugopolja u 19. stoljeću*, u: Dugopolje, Zagreb – Dugopolje 2001, 259-276.

- B. Poparić 1934a Bare Poparić, *Don Frane Bulić: † 29. srpnja 1934. u Zagrebu*, Hrv. rev. 10, Zagreb 1934, 505-526.
- B. Poparić 1934b Bare Poparić, *Iz oporuke don Frane Bulića*, Hrv. rev. 10, Zagreb 1934, 553-555.
- M. Repanić Braun 2017 Mirjana Repanić Braun, *Representation of the Habsburgs in Croatian Historical Lands: Public Spaces and Religious Art as Political Tools*, u: Werner Telesko (ur.), *Die Repräsentation der Habsburg-Lothringischen Dynastie in Musik, visuellen Medien und Architektur / Representing the Habsburg-Lorraine Dynasty in Music, Visual Media and Architecture. 1618-1918*, Wien – Köln – Weimar 2017, 327-345.
- M. Rosenberg 1928 Marc Rosenberg, *Der Goldschmiede Merkzeichen, 4*, Berlin 1928.
- A. Santangelo 1935 Antonino Santangelo, *Inventario degli oggetti d'arte d'Italia V. Provincia di Pola*, Roma 1935.
- T. Smičiklas 1904 Tadija Smičiklas, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, II*, Zagreb 1904.
- Svačić [1903] *Svačić. Hrvatski ilustrovani koledar za prestupnu godinu 1904.*, Senj [1903.]
- I. Svedružić Šeparović 2025 Ivana Svedružić Šeparović, *Motiv i ornament na liturgijskom ruhu 19. stoljeća Provincije Presvetog Otkupitelja u samostanima i župama*, doktorska disertacija, Split 2025.
- E. Šarić Kostić 2018 Elvira Šarić Kostić, *Splitski grbovi. Kameni grbovi iz Muzeja grada Splita*, Split 2018.
- R. Tomić – N. Jakšić 2004 Radoslav Tomić – Nikola Jakšić, *Umjetnička baština zadarske nadbiskupije. Zlatarstvo*, Zadar 2004.
- D. Tulić – N. Kudiš 2014 Damir Tulić – Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala i crkve grada Korčule*, Korčula 2014.
- Trgovina 1904 *Trgovina i zanati*, Marjan. Kalendar za godinu 1905, Spljet 1904, 83-90.
- H. Westermann-Angerhausen 2014 Hiltrud Westermann-Angerhausen, *Mittelalterliche Weihrauchfässer von 800 bis 1500*, Petersberg 2014.
- F. Witte 1910 Fritz Witte, *Thuribulum und Navicula in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, Zeitschrift für christliche Kunst, Jahrg. 23, Düsseldorf 1910, H. 4, stup. 101-112; H. 5, stup. 139-152; H. 6, stup. 163-174.

Summary

Arsen Duplančić – Zoraida Demori Staničić

Three liturgical artefacts of Rev. Frane Bulić

Keywords: goldsmithing, liturgical artefacts, residential chapel, Miho Markovina, Josef (Giuseppe) Obletter, Josip Botta, Josip Mančun, Rev. Frane Bulić, Dugopolje, Solin, Split

Reverend Frane Bulić's life and work have attracted extensive scholarly attention, resulting in numerous papers, studies, books, a dedicated exhibition, and a scientific conference held in 1984 to commemorate the 50th anniversary of his death. Nevertheless, one aspect of Bulić's life remains insufficiently explored – his priestly vocation. First and foremost, Rev. Frane Bulić was a priest who fulfilled his religious duties zealously and honourably, even when his scientific research occasionally challenged established beliefs and traditions, notably those concerning Saint Domnius.

Bulić's priestly life is evidenced by the discovery and publication of three liturgical artefacts associated with him: a monstrance, a chalice, and a censer. At the turn of the 19th century and the beginning of the 20th century, the devotion to Jesus Christ the Redeemer was expressed in various forms, one being the erection of a monument to Christ by the City of Solin sculpted by Miho Markovina from Split in 1900. Likely around the same time, Bulić donated a monstrance to the Church of Our Lady of the Island bearing the inscription SVRŠETKOM · XIX · POČETKOM · XX v(ijeka). POKLONIO · SVOJOJ · CRKVI · GOSPE · OD · OTOKA · D(ON) · FRANE · BULIĆ (*At the end of the XIX and the beginning of the XX century, this was donated to his Church of Our Lady of the Island by Rev. Frane Bulić*). This monstrance is a high-quality goldsmith work dating from the late 19th or early 20th century, featuring elements of antiquity, including classicism and baroque motifs, allowing it to be characterised as neo-stylistic. The striking combination of silver and gold and the depiction of the Lamb – Christ lying on a closed book with seven seals merit special mention. The provenance of the monstrance remains unknown, though its quality suggests a possible origin from Vienna or Zagreb.

As protonotary apostolic *ad instar participantium*, Bulić was entitled to maintain a private residential chapel, which he established in 1909. To furnish this chapel, he acquired a wooden altar featuring an oil painting of the Holy Family by sculptor Josef (Giuseppe) Obletter (1873–1925) in St. Ulrich in Gröden, Tyrol. In November 1909, he purchased a gilded silver chalice from the renowned Split goldsmith Josip Botta. This chalice, now preserved at the Archbishop's Seminary in Split, was essential for celebrating Mass. It bears distinctive Venetian workshop seals (*punza*) and, due to its stylistic characteristics and technical processing of ornaments and characters, is attributed to the prolific craftsmanship of 18th-century Venetian goldsmithing. However, the chalice is not a unique artistic piece, as its repairs and retouching create a goldsmithing «mosaic».

In 1910, Bulić acquired an antique censer from the parish church in Dugopolje for his chapel. This chalice was dated by Fritz Witte, a German priest and art historian from Cologne, to the end of the 13th century. Bulić bequeathed the chapel's inventory, including the censer, to the Episcopal Seminary. Regrettably, the censer is no longer there, and its appearance is known only from a glass negative preserved in the old photographic archive of the Archaeological Museum in Split. Contemporary literature and known analogue examples suggest that the Dugopolje censer originated in workshops along the Moesa and Rhine rivers and dates to the first half of the 14th century.

Initially, Rev. Frane Bulić set up his chapel in his flat within the Vesanović Residence, opposite the Museum building, which also housed the Museum's office). Following difficulties related to the relocation to the new Archaeological Museum building in 1921, Bulić converted a room in the director's flat into a chapel. He bequeathed the entire inventory to the Episcopal Seminary. Although no photographs of this chapel are known, its contents are documented in a list compiled when the Seminary assumed possession of the inventory in August 1934.

Translated by Ana Mršić Zdilar

